

Nr 149.

Ankom till riksdagens kansli den 25 maj 1945 kl. 2 em.

*Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående
studiehjälp åt landsbygdens ungdom m. m. jämte i
ämnet väckta motioner.*

(2:a avd.)

I propositionen nr 1 har Kungl. Maj:t under åttonde huvudtiteln (punkt 150) föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, beräkna för budgetåret 1945/46 dels till Studiehjälp för högre undervisning åt landsbygdens ungdom ett anslag av 1 910 000 kronor, dels ock till Statens studielån: Studielånenämnden för budgetåret 1945/46 ett anslag av 20 000 kronor.

Sedermera har Kungl. Maj:t i propositionen nr 74, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 26 januari 1945, föreslagit riksdagen att

1. till Stipendier åt lärjungar vid högre läroanstalter för budgetåret 1945/46 anvisa ett reservationsanslag av 1 700 000 kronor;

2. till Stipendier för studier genom korrespondens och vid enskilda realskolor med kombinerad undervisning för budgetåret 1945/46 anvisa ett reservationsanslag av 125 000 kronor;

3. till Anordnande av kombinerad korrespondens- och radioundervisning för budgetåret 1945/46 anvisa ett reservationsanslag av 60 000 kronor;

4. till Handledning vid kombinerad korrespondens- och radioundervisning för budgetåret 1945/46 anvisa ett förslagsanslag av 20 000 kronor;

5. till Bidrag till inrättande av skolhem för lärjungar vid högre läroanstalter för budgetåret 1945/46 anvisa ett reservationsanslag av 450 000 kronor;

6. till Bidrag till avlönande av föreståndare vid skolhem för lärjungar vid högre läroanstalter för budgetåret 1945/46 anvisa ett förslagsanslag av 9 000 kronor;

7. till Statens studielån: Studielånenämnden för budgetåret 1945/46 anvisa ett anslag av 25 000 kronor.

I samband härmed har utskottet till behandling förehåft

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *B. Elmgren m. fl.* (I: 297) och den andra inom andra kammaren av herr *J. Lundberg* i Uppsala *m. fl.* (II: 463), i vilka hemställts, 1:o) att riksdagen vid sin behandling av frågan om studiehjälp för högre undervisning åt landsbygdens ungdom m. m. måtte vidtaga i motionerna förordade ändringar i Kungl. Maj:ts förslag samt att 2:o) i propositionen nr 74 äskade anslag för ifrågavarande ändamål måtte höjas i den utsträckning, som ett biträdande av förstnämnda hemställan nödvändiggjorde;

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *B. Näsgård m. fl.* (I: 300) och den andra inom andra kammaren av herr *H. R. Nilson* i Spånstad *m. fl.* (II: 464), i vilka hemställts, att riksdagen vid behandlingen av proposition nr 74 med beaktande av vad i motionerna anförts måtte 1:o) uttala sig för att inackorderingsbidrag för lärjunge vid högre läroanstalt skall kunna utgöra högst 1 000 kronor per läsår, att avläggandet av viss examen icke uppställs som villkor för stipendier till elever, som bedriva korrespondensstudier, och att resebidrag skola kunna utgå till elever vid skolor för kombinerad korrespondens- och muntlig undervisning, 2:o) besluta att reservationsanslaget till stipendier åt lärjungar vid högre läroanstalter uppföres med ett belopp av kronor 1 800 000, och 3:o) anvisa ett anslag av kronor 50 000 för nästa budgetår till statsbidrag för anskaffande av lokaler för enskilda realskolor med kombinerad korrespondens- och muntlig undervisning;

dels en inom andra kammaren av herr *O. Malmborg* i Skövde *m. fl.* väckt motion (II: 465), vari hemställts, att riksdagen måtte besluta, 1:o) att det i propositionen föreslagna maximibeloppet för stipendier höjes från 675 kronor till 800 kronor, 2:o) att statsbidraget till iordningställandet av skolhem skall kunna utgå med omkring 85 procent av styrkta verkliga kostnader och att det i propositionen beräknade reservationsanslaget på denna punkt höjes i proportion härtil;

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *E. Petersson m. fl.* (I: 298) och den andra inom andra kammaren av herr *B. von Friesen m. fl.* (II: 466), i vilka hemställts, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att en utredning rörande möjligheten av ökade sociala förmåner för läroverksungdomen med det snaraste igångsättes;

dels en inom andra kammaren av herr *H. Holmberg m. fl.* väckt motion (II: 468), vari hemställts, att riksdagen måtte besluta 1:o) att till stipendier åt lärjungar vid högre läroanstalter för budgetåret 1945/46 anvisa ett reservationsanslag av 5 340 000 kronor samt 2:o) att till stipendier för studier genom korrespondens och vid enskilda realskolor med kombinerad undervisning för budgetåret 1945/46 anvisa ett reservationsanslag av 830 000 kronor;

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *E. Andersson m. fl.* (I: 299) och den andra inom andra kammaren av herr *E. Fast* (II: 467), i vilka hemställts dels att i de i Bilaga C och D till propositionen intagna kungörelseförslagen ordet landsting måtte utgå, samt dels att huvudmannaskapet för ifrågavarande skolhem måtte ordnas i enlighet med vad i motionerna föreslagits;

dels ock en inom andra kammaren av herr *H. Witzell* väckt motion (II: 225), vari hemställts, att riksdagen måtte för nästa budgetår anvisa ett reservationsanslag på 1 miljon kronor till stipendier åt vissa i motionen angivna studiebegåvade elever; och att riksdagen i så fall måtte anhålla, att Kungl. Maj:t ville utforma de närmare grunderna och villkoren för de ifrågasatta underhållsbeloppens beviljande, alternativt att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta utreda frågan och till riksdagen inkomma med det förslag, vartill utredningen kan föranleda.

Beträffande innehållet i nämnda motioner hänvisas — i den mån det samma ej framgår av den nedan lämnade redogörelsen — till motionerna II: 463, I: 300, II: 465, II: 466, II: 468, I: 299 och II: 225.

Inledning.

Med skrivelse den 26 april 1944 överlämnade 1940 års skolutredning till Kungl. Maj:t sitt betänkande del III »Utredning och förslag angående vidgade möjligheter till högre undervisning för landsbygdens ungdom».

Häröver ha särskilda yttranden avgivits av skolöverstyrelsen, statskontoret och studielånenämnden, varjämte i yttranden rörande skolutredningens samtliga hittills avgivna betänkanden från överstyrelsen för yrkesutbildning, länsstyrelser, domkapitel, universitetskanslern m. fl. myndigheter och institutioner även detta speciella betänkande varit föremål för uttalanden.

Departementschefen har inledningsvis framhållit, att de på nämnda utredning grundade förslag, som nu framlagts, måste ses i ett större sammanhang, såsom ett led i åtgärder att tillgodose landsbygdens intressen överhuvudtaget. En betydelsefull fråga är, framhåller departementschefen, hur en icke önskvärd sugning av landsbygdsungdomen till staden och den teoretiska undervisningen skall undvikas. I direktiven för 1940 års skolutredning har föredragande departementschefen även beaktat detta spörsmål och uttalat följande.

Samtidigt (med att man söker bereda landsbygdens barn lättare tillgång till högre skolorbildning) får icke förbises, att det för landsbygden innebär en påtaglig och högst allvarlig fara, att den mera vakna och initiativrika delen av dess ungdom genom de högre skolorna suges in till städerna och slutligen i många fall tillföres dessas arbetsliv. Det är för landsbygden en livsfråga, att den icke på detta sätt berövas de begåvningar, som eljest varit

kallade att var på sin plats föra den trängre hembygdens ekonomiska och kulturella liv framåt.

I sin skrivelse nr 229 har 1943 års riksdag, erinrar departementschefen, givit uttryck åt liknande tankegångar. Riksdagen anförde följande.

I detta sammanhang vill riksdagen icke underlåta att påpeka den fara, som ligger i den övervärdering av de s. k. intellektuella yrkena, som icke sällan gör sig gällande. Med den övervägande teoretiska inriktning, vårt högre skolväsen för närvarande har, går den ungdom, som genomgått högre läroanstalter, i stor utsträckning förlorad för praktiskt arbete. Ett underlättande för landsbygdens ungdom av möjligheterna att bedriva högre studier bör därför, därest mera omfattande åtgärder på förevarande område finnas böra vidtagas, enligt riksdagens mening kombineras med åtgärder, som syfta till att leda ungdomen tillbaka till praktiskt arbetsliv.

Departementschefen har anfört följande.

Jag delar helt den av riksdagen uttalade åsikten, att strävandena att underlätta möjligheterna till högre studier böra gå hand i hand med åtgärder, som avse att främja ungdomens utbildning och intresse för det praktiska arbetslivet. Några direkta förslag med sistnämnda syftning komma visserligen ej att framläggas i detta sammanhang, men jag erinrar om att i årets statsverksproposition upptagits åtskilliga förslag, som avse att vidga och underlätta möjligheterna till praktisk utbildning. Sålunda har föreslagits statsbidrag till inrättande av ett antal nya centrala verkstadsskolor och vidare har föreslagits en väsentlig höjning av stipendierna åt elever vid anstalter för yrkesutbildning och vid lantmannaskolorna. Andra förslag till en utökad och förbättrad utbildning för näringslivet äro under utarbetande inom överstyrelsen för yrkesutbildning. Slutligen överväger skolutredningen planer till ytterligare åtgärder, vilka dels avses skola möjliggöra för landsbygdsungdomen att i hemorten erhålla så god utbildning som möjligt — härtill torde för övrigt det i annat sammanhang i denna proposition berörda understödjandet av studier vid breviskolor och skolor med kombinerad undervisning samt av kombinerad korrespondens- och radioundervisning i viss mån bidraga — dels syfta till att fastare knyta ungdomen vid landsbygdens arbetsliv. Min förhoppning är, att nu antydda förslag utan alltför stor tidsutdräkt skola kunna framläggas.

Utskottet.

Med anledning av vad departementschefen sålunda inledningsvis anfört vill utskottet framhålla, att utskottet i likhet med departementschefen hyser den förhoppningen, att de olika av departementschefen antydda förslagen i syfte att främja ungdomens utbildning och intresse för det praktiska arbetslivet snarast möjligt komma att framläggas för riksdagen.

Behovet av studiehjälp.

1940 års skolutredning har konstaterat, att, när det gäller studier vid högre skolor, landsbygdens ungdom har det vida svårare än städernas och tätorternas och att målsmännen på landsbygden få vidkännas ojämförligt mycket mer betungande kostnader än de, som bo på orter med högre skola eller i omedelbar närhet av en sådan ort.

Med folkskolor på den egentliga landsbygden menar utredningen sådana, som ligga över 5 km från närmaste högre läroanstalt, ledande till minst realexamens kunskapsmätt. Vid slutet av läsåret 1940/41 undervisades 322 603 eller omkring 60 procent av folkskolans lärjungar i dylika skolor. Landsbygdsungdomens tillbakasatta ställning i fråga om tillträde till högre skolor belyses ytterligare genom en del statistiska uppgifter, samtliga hänförande sig till höstterminen 1941. Av de 76 557 lärjungarna vid högre allmänna läroverk, kommunala gymnasier, realskolor, kommunala mellan-skolor, 4-åriga högre folkskolor, kommunala flickskolor samt statens normalskola för flickor voro 14 032 eller 18,4 procent hänvisade till dagliga resor och 6 790 eller 8,9 procent till inackordering.

Med en sammanställning av folkmängden i dels tätorter, dels landet i övrigt, jämförd med antalet lärjungar i de högre skolorna från de båda områdena, ville skolutredningen åskådliggöra den skillnad, som råder mellan dessa områden med avseende på skolor för högre undervisning. Under det att landet i övrigt hade 55 procent av folkmängden, kommo endast 24,9 procent av hela lärjungeantalet vid de högre skolorna därifrån. Skillnaden kan, framhåller utredningen, också uttryckas så, att av tätbygdens befolkning omkring 20 promille undervisades i allmänna högre skolor, ledande fram till minst realexamens kunskapsmätt, under det att av den egentliga landsbygdens befolkning endast omkring 5½ promille erhöilo undervisning i skolor av detta slag.

En undersökning på ett begränsat materiel rörande studieförutsättningar-na och planerna på fortsatt utbildning hos en del lärjungar i folkskolans 6 klass, vilka vid en övergång till högre skola varit hänvisade till inackordering eller dagliga resor, tyder, enligt skolutredningen, på att en stor del av landsbygdens begåvade barn nödgas avstå från fortsatta studier endast på grund av att den högre skolan ligger på för långt avstånd från hemorten.

Departementschefen anför för egen del följande.

Det har redan tidigare varit väl känt och bekräftas nu av skolutredningens nyss refererade framställning, liksom av skolöverstyrelsens och studielånenämndens yttranden, att verkligt behov föreligger av studiehjälp åt landsbygdens ungdom. Då jag nu framlägger förslag härom, är jag emellertid väl medveten om att även andra kategorier av svensk ungdom äro i den situationen, att understöd till deras studier äro motiverade. I sin skrivelse nr 229 har riksdagen 1943 också betonat, »att även ungdom från orter, där högre läroanstalter finnas, ofta av ekonomiska skäl förhindras att genomgå dessa läroanstalter», och uttalat, att »de åtgärder för studiehjälp, som äro föremål för övervägande, därför icke enbart böra taga sikte på landsbygdens ungdom». Detta önskemål utvecklades sedermera utförligt i motionen II: 18 vid 1944 års riksdag. Med anledning av denna motion erinrade riksdagen, som vid behandlingen av motionen haft tillfälle taga del av skolutredningens nu ifrågavarande betänkande, i skrivelsen 1944: 368 om nyssnämnda uttalande av 1943 års riksdag. Riksdagen konstaterade vidare, att skolutredningen kommer att i annat sammanhang till behandling upptaga de problem beträffande hjälpåtgärder för underlättande av tillträdet till högre skolundervisning för studielämpliga barn från ekonomiskt svagt ställda familjer i städer och tätorter, som diskuteras i nyssnämnda motion. Med anledning

härav syntes det riksdagen icke erforderligt att hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning i ämnet. Enligt vad jag inhämtat har skolutredningens socialpedagogiska delegation för närvarande sistnämnda spörsmål under överbägende. Det nu föreliggande förslaget kan, liksom det är ett led i arbetet på större rättvisa åt landsbygden, också betraktas som ett led i ett strävande att bereda all svensk därtill lämplig ungdom de studiemöjligheter, som motsvara dess egna anlag och samhällets behov. I själva verket kommer, om de av mig i det följande förordade åtgärderna realiseras, redan härigenom behovet av studiehjälp för vissa andra kategorier ungdom än den egentliga landsbygdens att bli beaktat.

Utskottet.

Frågan om hjälpåtgärder för underlättande av tillträdet till högre skolor undervisning för studielämpliga barn från ekonomiskt svagt ställda familjer i städer och tätorter är — såsom departementschefen upplyst — under överbägende inom skolutredningens socialpedagogiska delegation. Utskottet vill understryka angelägenheten av att detta spörsmål snarast bringas till en lösning. Emot vad departementschefen under detta avsnitt anført har utskottet icke funnit något att erinra.

I motionerna I: 298 och II: 466 har yrkats, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om igångsättande snarast möjligt av en utredning rörande möjligheten av ökade sociala förmåner för läroverksundomen. Då enligt vad utskottet har sig bekant de av motionärerna i berörda hänseende angivna olika spörsmålen redan äro föremål för utredning inom olika sakkunnigberedningar och utskottet förutsätter, att de även eljest äro eller komma att bli upptagna till överbägende av Kungl. Maj:t, synes anledning saknas att hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning i ämnet. Med hänsyn härtill torde ifrågavarande motioner icke böra till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Begreppet landsbygden.

Vid sin uppdelning av befolkningen eller skolornas lärjungar på tätort och landsbygd har *skolutredningen* med det senare begreppet menat orter belägna öfver 5 km från skola ledande till minst realexamens kunskapsmått. De åtgärder, utredningen föreslår, avse således i första hand ungdom från den så definierade landsbygden. I de fall, då lärjunge från ort med enbart realskola önskar bedriva studier vid gymnasium eller därmed jämförlig läroanstalt, ställes emellertid realskoleorternas ungdom inför samma problem som den egentliga landsbygdens, varför utredningen upptagit också detta spörsmål till behandling. Utredningen föreslår, att stipendium skall kunna tilldelas lärjunge, vars hemvist är beläget avlägset från så väl den högre skola, där han åtnjuter undervisning, som annan skola av samma slag.

Om här föreliggande spörsmål yttrar *skolöverstyrelsen* följande.

Innebörden av begreppet »landsbygd» varierar alltefter den undervisning, som avses. Realskolebildning kan på teoretisk linje genom vanlig

skolgång erhållas på 233 orter, medan t. ex. handelsgymnasiebildning vid statskontrollerad läroanstalt kan fås endast på 9 orter i landet. Begreppet landsbygd är därför i förra fallet betydligt mera inskränkt än i det senare, där även alla städer och stadsliknande orter, utom en grupp större städer, innefattas, om man i likhet med skolutredningen såsom understödsberättigad betecknar varje lärjunge, som icke i sin hemort har tillgång till den skolutbildning han söker. Det föreliggande förslaget måste sålunda anses avse även annat än landsbygden i egentlig bemärkelse.

Överstyrelsen för yrkesutbildning anför att, då det icke torde vara möjligt eller lämpligt att upprätta exempelvis lika många tekniska gymnasier och handelsgymnasier som allmänna gymnasier, det synes vara så mycket viktigare, att eleverna i de förstnämnda genom en effektivt ordnad studiehjälp erhålla lika stora möjligheter att genomgå det tekniska läroverket eller handelsgymnasiet, vare sig de äro hemmahörande å läroverkets förläggningssort eller å annan ort.

Med utredningens förslag torde kunna avses, att stipendium även skall kunna tilldelas lärjunge, som bedriver studier vid exempelvis en latinlinje i ett högre allmänt läroverk, beläget avlägset från lärjungens hemvist, även om i hans hemort finnes sådant läroverk men där dylik linje ej är inrättad. I konsekvens härmed bör stipendium kunna tilldelas lärjunge, i vars hemort visserligen finnes ett tekniskt läroverk men utan sådan facklinje, som lärjungen på grund av sitt yrkesval bör genomgå, om han för genomgång av dylik linje måste vistas å annan ort. Överstyrelsen vill särskilt understryka betydelsen av utredningens förslag i dessa hänseenden för lärjungarna vid de tekniska läroverken och även handelsgymnasierna, vid vilka förekommer en stor procent inackorderade lärjungar.

Departementschefen anför för egen del följande.

Till de av skolöverstyrelsen och överstyrelsen för yrkesutbildning framförda synpunkterna, vilka väsentligen utgöra förtydliganden och preciseringar av skolutredningens förslag, kan även jag i huvudsak ansluta mig. Studiehjälp bör således under villkor, vartill jag senare återkommer, kunna utgå till lärjunge, som icke i sin hemort eller dess närhet — vare sig hemorten tillhör den egentliga landsbygden eller ej — har tillgång till den högre skolutbildning han söker. Emellertid bör ett minsta avstånd av 5 kilometer mellan bostadsorten och skolorten icke under alla förhållanden kunna godtagas såsom förutsättning för beviljande av studiehjälp, utan hänsyn måste givetvis tagas även till kommunikationsförhållandena och liknande omständigheter. Där kommunikationerna äro goda, böra sålunda strängare krav kunna uppställas i fråga om minimiavståndet.

I likhet med departementschefen anser utskottet, att studiehjälp bör kunna utgå till lärjunge, som icke i sin hemort eller dess närhet — vare sig hemorten tillhör den egentliga landsbygden eller ej — har tillgång till den högre skolutbildning han söker. Minimiiavståndet mellan bostadsorten och skolan bör, i anslutning till vad departementschefen förordnat, enligt utskottets mening icke utgöra mindre än omkring 5 kilometer. Utskottet

Utskottet.

anser sig därför icke kunna tillstyrka den i motionerna I: 297 och II: 463 på denna punkt föreslagna uppmjukningen av departementschefens förslag, innebärande att avståndsgränsen skulle bestämmas till allenast 3 kilometer. Såsom departementschefen framhållit bör i fråga om minimiavståndet hänsyn tagas även till kommunikationsförhållandena och liknande omständigheter, så att där kommunikationerna äro goda strängare krav uppställas.

Bestridande av kostnaderna för studiehjälp.

Beträffande denna fråga anför *skolutredningen* följande.

Vad härefter angår den ekonomiska sidan av hjälpverksamheten, så skulle man kunna tänka sig, antingen att de för densammas bedrivande erforderliga medlen helt och hållet tillhandahölles av staten eller att kostnaderna för verksamheten helt lades på kommunala enheter eller slutligen att stat och kommun finge dela dessa kostnader. Såsom framgår av ett i regeringsrättens årsbok för år 1942 refererat rättsfall (not. S. nr 356), förefinnes icke någon möjlighet att låta kostnaderna för verksamheten helt eller delvis bestridas av kommunala medel, med mindre ändring företages i den kommunala lagstiftningen. För vår del anse vi emellertid någon sådan ändring icke påkallad. Den allmänna utvecklingen synes gå i den riktningen, att staten i allt större omfattning övertager kostnaderna för skolväsendet, och denna utveckling har på senare tid främjats icke minst av strävandena att ernå största möjliga skatteutjämning för kommunerna. Det är ytterst viktigt, att en lärjunge, som fyller villkoren för erhållande av studiehjälp, också skall kunna påräkna sådan hjälp, var han än är bosatt. Detta skulle emellertid, därest bidragsverksamheten vore en kommunal angelägenhet, icke bliva fallet, med mindre beviljandet av medel för ändamålet gjordes obligatoriskt för kommunerna. Att meddela en allmän föreskrift av sådan innebörd torde emellertid näppeligen låta sig göra, då den undervisning, som genom hjälpverksamheten skulle möjliggöras eller underlättas, icke har obligatorisk karaktär.

Vi ha därför stannat vid att föreslå, att de med hjälpverksamheten förenade kostnaderna skola helt bestridas av statsverket.

Departementschefen framhåller, att ehuru skolutredningen dryftat problemet om kommuns rätt att bevilja stipendium eller i annan form ge bidrag till underlättande av fortsatt utbildning vid högre läroanstalter, detta spörsmål dock borde bliva föremål för ytterligare utredning. Vad den här ifrågasatta studiehjälpen anginge, anslöte departementschefen sig emellertid helt till skolutredningens mening, att den borde bestridas av statsmedel, varvid dock kommunal medverkan borde kunna förekomma vid upprättande av skolhem.

Utskottet.

Utskottet har icke funnit anledning till erinran mot vad departementschefen under förevarande avsnitt anfört.

Stipendier till inackordering och resor.

Stipendiegrunderna.

Skolutredningens förslag innebär, att lämpligt avvägda årliga statliga stipendier för studier vid högre teoretiska eller praktiska läroanstalter skola efter prövning i varje särskilt fall tilldelas avlägset från sådan anstalt boende lärjungar.

Beloppens storlek skulle avvägas efter prövning i varje särskilt fall utan att någon maximering skulle angivas i vederbörande författning. Vid bestämmandet av beloppets storlek i det enskilda fallet skulle hänsyn tagas till kostnaderna för lärjunges vistelse vid eller resor till läroanstalten samt till målsmans (lärjunges) ekonomiska ställning och antalet barn i familjen.

Huvudreglerna för stipendietilldelningen skulle vara följande:

att till innehavare av stipendium utses endast sådana studiebegåvade lärjungar, som ingiva grundade förhoppningar om framgång i sina studier,

att studierna bedrivs vid allmänt läroverk, kommunalt gymnasium, högre kommunal skola, tekniskt läroverk, statsunderstött handelsgymnasium eller under skolöverstyrelsens inseende stående enskild läroanstalt,

att sökandens hemvist är beläget avlägset från såväl den skola, där han åtnjuter undervisning, som annan skola av samma slag,

att stipendierna skola avse antingen inackordering eller dagliga resor från och till skolorten,

att stipendium beviljas för ett läsår i sänder,

att ansökning skall ingivas senast den 15 mars närmast före läsårets början, samt

att den som en gång erhållit stipendium och alltså är behövande, är berättigad till fortsatt stipendium.

Beträffande normerna för stipendieunderstödens utgående anför utredningen följande.

Såsom vi tidigare framhållit, anse vi, att stipendiebeloppen böra avvägas med hänsyn bland annat till inackorderings- eller resekostnaden samt till målsmans ekonomiska ställning. Skall den här avsedda studiehjälpverksamheten på ett mera påtagligt sätt bidra till att beträffande utbildningsmöjligheterna undanröja skillnaden mellan landsbygd och stad, torde man böra räkna med att ett icke alltför ringa antal lärjungar tilldelas så stora årliga stipendiebelopp, att hela eller större delen av inackorderings- eller resekostnaden därmed kan betalas. Flertalet av de övriga ur studie-lämplighetssynpunkt stipendieberättigade lärjungarna böra erhålla så stora stipendiebelopp, att beloppen i regel komma att täcka över hälften av ifrågakostnad.

Skolutredningen beräknar medelinackorderingskostnaden till lägst 1 000 kronor per läsår och lärjunge och medelkostnaden för de dagliga resorna till lägst 100 kronor per läsår och lärjunge.

Överstyrelsen för yrkesutbildning har framhållit, att stipendier även böra kunna tilldelas studerande vid de s. k. särskilda anstalterna för yrkesundervisning.

De särskilda anstalter för yrkesundervisning, vars lärjungar sålunda böra kunna komma i fråga för erhållande av föreslagna stipendier, äro tekniska skolan i Stockholm med undantag av den högre konstindustriella skolans avdelning för utbildande av lärare i teckning och välskrivning (teckningslärarinstitutet), bergsskolan i Filipstad, textilinstitutet i Borås med undantag av kursen för textil- och konfektionsingenjörer, Lennings textiltkniska institut i Norrköping och grafiska institutet.

Skolöverstyrelsen uttalar om skolutredningens förslag till stipendier principiellt följande.

Principiellt synes intet hindra, att i begreppet inackordering även kostnaden för frukost inneslutes. Visserligen har skolutredningen vid kostnadsberäkningarna för inackordering utgått från endast helt inackorderade. Men då intet formellt hinder enligt skolutredningsförslaget möter för att inberäkna frukostinackordering i understöden och då överstyrelsen icke nu är beredd att föreslå någon omberäkning av anslagen med hänsyn till sådan inackordering, anser sig överstyrelsen kunna för närvarande stanna vid att endast påpeka önskvärdheten av att utgifter för frukost beaktas vid bedömningen av stipendiebelopp åt resande lärjunge.

Beträffande normerna och kvalifikationerna för stipendiernas utgående anför skolöverstyrelsen i huvudsak följande.

Överstyrelsen hänvisar till den principiella ställning, som överstyrelsen intagit i sitt förslag av den 9 juni 1939. Ur ekonomisk synpunkt uppställde överstyrelsen först som allmän norm, att merkostnaden för landsbygdsbarnens skolvistelse borde ersättas, men förordade en prövning av behovet från fall till fall, varvid hänsyn borde tagas till ett flertal angivna omständigheter. Några bindande regler ansågos dock icke lämpligt att föreskriva, utan överstyrelsen angav endast vissa maximigränser för de olika bidragsformer, som föreslogos, och ansåg i övrigt, att den centrala myndighet, som skulle handha administrationen av understöden, sedermera relativt snabbt torde kunna vinna tillräcklig erfarenhet för att uppnå ett mera i detalj utarbetat system för understödens gradering. Skolutredningen har — framhåller skolöverstyrelsen — uppställt liknande, ehuru mindre preciserade principkrav och anser, att till ledning för understödens fördelning kunna tjäna de normer studielånenämnden har att tillämpa i sin verksamhet. Några maximigränser uppdragas ej, och någon relation till kostnaden för lärjunge med hemvist på läroverksorten beräknas icke heller. I än högre grad än överstyrelsen har alltså enligt överstyrelsens mening skolutredningen lämnat åt den blivande centraladministrationen att utforma de närmare riktlinjerna för understödens fördelning. Överstyrelsen framhåller, att dess tidigare ståndpunkt i stort sett sammanfaller med skolutredningens i avseende på den hänsyn, som bör tagas till de ekonomiska förhållandena, men finner principiellt, att huvudregeln om merkostnaden i förhållande till utbildningskostnaden för dem, som bo på läroverksorten, tills vidare bör fasthållas. Överstyrelsen föreslår därför, att som direktiv för den administrerande myndigheten anges, att merkostnadsprincipen under de närmaste åren bör

iakttagas, till dess omprövning kunnat ske av möjligheterna att bereda studiehjälp även åt läroverksorternas ungdom. Överstyrelsen anser sig nu som 1939 våga uppskatta denna merkostnad till $\frac{2}{3}$ av den reella utgiften för vistelse på läroverksorten. I instruktionen för understödsverksamhetens centralorgan borde en föreskrift inryckas, att denna gräns i regel icke må överskridas.

Studielånenämnden anför följande.

Skolutredningen har föreslagit, att beträffande de närmare förutsättningarna för stipendium i stort sett skulle uppställas samma villkor, som studielånenämnden har att tillämpa vid fördelningen av statens studielån. Detta innebär, att provning skall ske individuellt och avse både behovet av stipendium och lämpligheten för studier. Endast om både behov föreligger och studiebegåvningen är väl vitsordad, skall stipendium utdelas. Studielånenämnden finner synnerligen angeläget betona, att dessa principer få bli gällande. I de fall, där studielån utdelats huvudsakligen av sociala skäl, utan att studiebegåvningen varit klart styrkt, har resultatet i allmänhet icke blivit tillfredsställande. Beträffande behovet böra enligt nämndens bestämda mening inga bindande direktiv lämnas, utan den utdelande myndigheten bör äga rätt att verkställa provning från fall till fall med hänsynstagande till alla de omständigheter, som äro av betydelse för bedömande av sökandes ekonomiska möjligheter, såsom föräldrars inkomst, eventuella skulder och förmögenhet, syskonens antal, ålder och eventuella inkomst, antalet syskon i skolor, hemmets avstånd från skolorten, sökandes möjligheter till inackordering hos släktingar o. s. v.

Statskontoret uttalar sig för en i olika avseenden mera begränsad stipendieverksamhet.

Departementschefen har för egen del anfört följande.

Jag biträder skolutredningens förslag, att stipendier för bekostande av inackordering eller dagliga resor skola kunna tilldelas för studier lämpliga ungdomar från landsbygden. I fråga om vilka skolors lärjungar, som skola vara berättigade att erhålla dylik studiehjälp, finner jag, att utöver de av skolutredningen föreslagna även lärjungarna vid tekniska skolan i Stockholm med undantag av konstindustriella aftonskolan och teckningslärarinstitutet, bergsskolan i Filipstad, textilinstitutet i Borås med undantag av kursen för textil- och konfektionsingenjörer, Lennings textilt tekniska institut i Norrköping och grafiska institutet böra kunna åtnjuta stipendier. Något bärande skäl att, såsom statskontoret ifrågasatt, utesluta lärjungar vid under skolöverstyrelsens inseeende ställda enskilda läroanstalter synes mig icke föreligga.

Beträffande normerna för tilldelning av stipendier har skolutredningen räknat med att ett visst, icke alltför ringa antal lärjungar skall kunna tilldelas så stora stipendiebelopp för läsår, att hela eller större delen av inackorderings- eller resekostnaderna kan betalas, medan flertalet av de övriga stipendieberättigade lärjungarna skulle erhålla så stora understöd, att dessa i regel komma att täcka över hälften av kostnaden. Skolöverstyrelsen har ansett, att åtminstone tills vidare högre stipendiebelopp än två tredjedelar av verkliga kostnaden för inackordering icke borde kunna utgå. Länsstyrelsen i Karlskrona har varit inne på liknande tankegångar. Statskontoret har

instämt med skolöverstyrelsen och därtill föreslagit viss maximering för stipendium till inackordering samt särskild norm för stipendium till resor.

I likhet med statskontoret finner jag det lämpligt, att ett högstbelopp för läsår och lärjunge fixeras. Vid anmälan i årets åttonde huvudtitel av frågorna om stipendier åt elever vid folkhögskolor och vid anstalter för yrkesundervisning har jag såsom högsta stipendiebelopp för högsta behovsgraden förordat 75 kronor för månad. Samma belopp, vilket vid högre läroanstalter för läsår innebär 675 kronor, torde böra bestämmas som maximum för nu ifrågasatta stipendier. För lärjungar, som icke behöva vara inackorderade, bör givetvis detta högstbelopp avsevärt reduceras. Även med den maximering, som jag nu föreslagit, torde stipendiaterna kunna få åtminstone större delen av sina här ifrågavarande kostnader ersatt.

Skolöverstyrelsen har även något berört frågan om bidrag till kostnader för måltid under huvudrasten. I anslutning till vad överstyrelsen yttrar vill jag hänvisa till att inom 1941 års befolkningsutredning för närvarande pågår utredning om skolfrukost, eventuellt även åt lärjungar vid högre läroanstalter. Tills vidare bör det dock för den utdelande myndigheten icke möta hinder att vid bestämmande av stipendiebeloppet även taga hänsyn till frukostkostnader. Jag anser mig böra framhålla, att det givetvis kan tänkas fall, då en lärjunge under en del av läsåret helinackorderas och under en annan gör dagliga resor. Stipendiebeloppet bör då rättas efter dessa förhållanden. Även för helinackorderad lärjunge kunna resekostnaderna, när avståndet är stort mellan hemmet och studieorten, vara betungande. Jag finner det därför rimligt, att särskilt stipendium för resor må kunna utgå jämväl till medellös lärjunge, som åtnjuter stipendium för inackordering, under förutsättning att de oundgängliga utgifterna för resor mellan hemmet och studieorten uppgå till ett mera betydande belopp.

Ur allmänna arvsfonden utdelas årligen ett antal stipendier åt lärjungar vid högre statliga och kommunala läroanstalter samt statsunderstödda handelsgymnasier. För de senaste läsåren har för detta ändamål anvisats ett belopp av 100 000 kronor. Jag erinrar vidare om att under riksstatens åttonde huvudtitel finnes uppfört ett anslag till stipendier vid tekniska läroverk, avsett för studieunderstöd åt obemedlade och mindre bemedlade elever vid tekniska fackskolor. Som allmän regel synes mig böra gälla, att elev, som tilldelas studiestipendium för landsbygdsungdom, icke därjämte bör för ett och samma läsår komma i åtnjutande av stipendium ur allmänna arvsfonden eller från anslaget till stipendier vid de tekniska läroverken. I vissa fall torde det dock vara motiverat att göra avsteg från denna regel.

De erfarenheter, som den utdelande myndigheten vinner, kunna längre fram giva ledning för utarbetande av mera preciserade och normerande bestämmelser för stipendiernas utdelning. För att åstadkomma en rättvis fördelning och hindra enskilda vinstintressen att göra sig gällande kan det emellertid redan på ett tidigt stadium bli nödvändigt för denna myndighet att för varje skolort fastställa ett genomsnittligt inackorderingspris såsom normerande vid stipendietilldelningen.

Som minimikvalifikationer för erhållande av stipendium har skolutredningen föreslagit, att lärjungen vid sin tidigare skolgång skall ha ådagalagt sådan prestationsförmåga och sådan karaktärsläggning, att det kan anses vara sannolikt, att han med framgång skall kunna fullfölja arbetet vid den läroanstalt, där han söker inträde eller tidigare erhållit undervisning, samt hänvisat till de villkor, som gälla för erhållande av statens räntefria studielån.

Det synes mig självfallet, att vid tilldelande av studiehjälp hänsyn i första rummet skall tagas till de sökandes studielämplighet, innefattande såväl begåvning för den utbildning, vederbörande önskar åtnjuta, som ambition och redlig karaktär. Denna studielämplighet bör på ett betryggande sätt styrkas och stipendium tilldelas de mest förtjänta i den utsträckning, som medel äro tillgängliga. Vid fastställande av stipendiebeloppet bör den utdelande myndigheten verkställa individuell prövning och därvid taga hänsyn till bland annat sökandens bostadsort, kursavgifternas storlek under det läsår, för vilket stipendiet är avsett att utgå, och de övriga medel, över vilka sökanden under samma tid må kunna för ändamålet förfoga, ävensom uppmärksamma alla de omständigheter i övrigt, som äro av betydelse för att bedöma sökandens behov.

Det torde icke kunna förnekas, att mera omfattande stödåtgärder av det slag, jag i det föregående förordat, under vissa förutsättningar kunna vara ägnade att medföra en stegrad tillströmning till de högre skolorna och därmed öka risken för en sådan överbefolkning av de intellektuella banorna, för vilken riksdagen i olika sammanhang varnat. I den mån stipendier komma att givas för studier på realskolans stadium synes mig denna invändning dock väga mindre tungt; allvarligare blir problemet, när det gäller underlättande av studier på gymnasiestadiet. Om staten skall på här förordat sätt verka för ett vidgat rekryteringsunderlag för gymnasierna, måste enligt min mening nästa steg bliva, att en skärpning av fordringarna för tillträde till gymnasiet tages under allvarligt övervägande. Slutligen synes det mig befogat, att vid konkurrens mellan inbördes likställda sökande till stipendium företräde gives åt den, vilken ämnar förvärva sådan högre utbildning, som direkt tar sikte på ett praktiskt yrke.

A n s l a g s b e h o v e t.

Beträffande anslagsbehovet för ifrågavarande ändamål har *skolutredningen* anført.

Höstterminen 1941 funnos vid de allmänna högre skolorna i runt tal 6 800 inackorderade och 1 400 dagligen resande lärjungar.

Medelinackorderingskostnaden torde kunna beräknas till lägst 1 000 kronor per år och lärjunge och medelkostnaden för de dagliga resorna till lägst 100 kronor per år och lärjunge. Om dessa approximativa siffror läggas till grund för en med ledning av nyssnämnda uppgifter för år 1941 företagen beräkning av sammanlagda årskostnaden för de avlägset från högre skolor boende lärjungarnas vistelse vid eller dagliga resor till sagda läroanstalter, skulle man komma till följande belopp:

för inackordering	kronor 6 800 000
» dagliga resor	» 1 400 000

Summa kronor 8 200 000.

Bland de inackorderade och resande lärjungarna måste emellertid finnas åtskilliga, vilka icke skulle uppfylla det av oss för stipendiernas erhållande angivna villkoret om klar studielämplighet. Att företaga någon bestämd beräkning i syfte att utröna dessa lärjungars antal låter sig icke göra, men man torde på vissa grunder kunna räkna med att omkring två tredjedelar av de inackorderade och en tredjedel av de resande lärjungarna uppfylla ifrågavarande villkor och således böra erhålla studiehjälp i form av stipen-

dier. Utgår man från situationen höstterminen 1941, skulle enligt denna beräkning omkring 4 500 inackorderade lärjungar och omkring 4 700 resande bliva stipendieberättigade. Om medelkostnaderna beräknas på sätt förut skett, kunna totalkostnaderna för dessa lärjungars inackordering och resor under ett läsår uppskattas till:

för inackordering	kronor 4 500 000
» dagliga resor	» 470 000
<hr/>	
Summa kronor 4 970 000.	

Om den här ifrågasatta studiehjälpverksamheten blir förverkligad, komma emellertid en del obemedlade och mindre bemedlade studiebegåvade från landsbygden, vilka eljest ej skulle haft möjlighet att fortsätta sin skolgång, att söka sig in vid högre skolor, varför den årliga totalkostnaden för de stipendieberättigade lärjungarnas inackordering och resor kommer att ökas jämfört med det kostnadsbelopp, som ovan beräknats med utgångspunkt från situationen vid de allmänna läroanstalterna höstterminen 1941. Totalkostnaden kommer dessutom att ytterligare ökas, enär kostnaderna för inackordering och resor för lärjungar vid bland andra praktiska skolor av olika slag — t. ex. praktiska mellanskolor, tekniska gymnasier och fackskolor samt handelsgymnasier — samt vissa under skolöverstyrelsens in-seende stående enskilda läroanstalter måste medräknas. Vi förfoga icke över något material för beräkning av den ökning av den totala årskostnaden, som tillkomsten av dessa två grupper av lärjungar kan medföra. Vi uppskatta emellertid denna ökning till minst 30 procent av 4 970 000 kronor eller till 1 491 000 kronor. Totalkostnaden för de stipendieberättigade lärjungarnas inackordering och resor under ett läsår skulle sålunda enligt denna beräkning uppgå till 6 461 000 kronor.

Skolutredningen beräknar vidare, att det årliga anslagsbehovet för detta ändamål komme att uppgå till omkring 70 procent av den angivna totalkostnaden eller till minst 4 500 000 kronor. Denna summa borde dock icke utgå redan första året för verksamheten. Härom anför utredningen följande.

Det torde vara nödvändigt att erhålla ett par års erfarenhet av en hjälpverksamhet av detta slag, innan densamma utsträcker att omfatta samtliga de lärjungar, som under ett läsår skulle kunna anses vara stipendieberättigade. På grund härav torde det vara lämpligt, att anslaget under det första året begränsas till ett mindre belopp, som emellertid successivt höjes under de närmast följande åren, då antalet av dem, som skulle kunna tänkas komma i åtanke vid bidragsbeloppens fördelning, på grund av vidgad kännedom om möjligheterna att erhålla understöd med säkerhet kommer att öka. Vi föreslå därför, att för det första läsår, som stipendier av detta slag utdelas, ett anslag av 1 500 000 kronor beviljas och att för de två följande läsåren anslaget ökas med likaledes 1 500 000 kronor årligen, så att densamma under det tredje läsåret uppgår till 4 500 000 kronor. På grundval av under dessa tre första år vunna erfarenheter skulle fastare normer för den ifrågavarande stipendieutdelningen kunna utarbetas.

Statskontoret erinrar om den sedan länge aktuella frågan om åtgärder i syfte att förhindra en icke önskvärd tillströmning till de intellektuella yrkena.

Med de relativt fåtaliga årskullar ungdom, som under de närmaste årtiondena skola söka sin försörjning, framstår en rationell fördelning inom samhället av arbetskrafterna såsom särskilt angelägen. Uppenbarligen är det därför av vikt, att de vidgade möjligheterna för landsbygdens ungdom att vinna högre skolutbildning icke få leda till en ökad tillströmning till läroanstalter med teoretisk utbildning. Skolorganisationens kapacitet bör därför icke vidgas. Åtgärder, som böra övervägas för att förhindra en utveckling i antydd riktning, synas bland annat böra inriktas på inrättandet av praktiska linjer i realskolan i ökad omfattning och en begränsad elevintagning på de teoretiska linjerna.

Departementschefen har för egen del anfört följande.

De principiella synpunkter, som statskontoret i sitt yttrande lägger på den här ifrågasatta verksamheten, ha ingalunda varit främmande för dem, som tidigare sysslat med dessa spörsmål. Min företrädare i ämbetet har, såsom framgår av inledningen, givit uttryck åt liknande tankegångar. Själv har jag där erinrat om att skolutredningen redan överväger åtgärder, som avse att förhindra en osund dragning av landsbygdens ungdom till städerna och den teoretiska undervisningen och att tillgodose strävandet att fördela arbetskraften så, att dylik i nödig utsträckning också står landsbygden till buds. Jag har där likaledes uttalat den förhoppningen, att förslag till åtgärder i nämnda syften utan alltför stor tidsutdräkt skola kunna framläggas.

I fråga om kostnaderna för den nu föreslagna studiehjälpen ansluter jag mig till skolutredningens åsikt, att statens anslag härför till att börja med böra begränsas till mindre belopp för att därefter successivt höjas. I vad mån denna höjning kan äga rum i det tempo och den utsträckning, som skolutredningen förutsätter, torde med hänsyn till osäkerheten i det finansiella läget icke vara möjligt att med bestämdhet uttala sig om.

Skolutredningen har för detta första budgetår till stipendier för inackordering och resor föreslagit ett belopp av 1 500 000 kronor. Utredningen synes härvid ha utgått från ett högsta stipendiebelopp av omkring 1 000 kronor till bestridande av inackorderingskostnader. För egen del har jag förordat, att maximum för detta fall bestämmes till 675 kronor. Denna sänkning skulle vid oförändrat antal stipendier motivera en icke oväsentlig nedräkning av anslaget. Å andra sidan har utredningen icke räknat med de av mig tillstyrkta stipendierna till bestridande av kostnader för skolfrukostar. Vidare har jag förordat, att stipendier för resor skola kunna utgå i något större utsträckning än enligt utredningens förslag. Slutligen har jag förordat en så vid tolkning av landsbygdsbegreppet, att därunder i vissa fall komma att inbegripas även städer och andra tätorter. Denna bestämning av en av förutsättningarna för stipendietildelning torde vara något vidsträcktare än som avsetts i skolutredningens förslag. Emellertid bör en utvidgning av området för stipendieverksamheten icke få föranleda minskning av möjligheterna för den egentliga landsbygdens ungdom att erhålla stipendier. Detta är ett ytterligare skäl mot att sänkningen av stipendiemaximum skall tagas till intäkt för en sänkning också av anslagssumman. Med beaktande av nu anförda omständigheter finner jag tvärtom, att en viss höjning av anslagssumman, i förhållande till vad skolutredningen föreslagit, är skälig, och förordar därför, att anslaget, vilket på de av skolöverstyrelsen angivna grunderna torde böra betecknas såsom reservationsanslag, uppföres med ett belopp av 1 700 000 kronor.

M o t i o n e r.

I motionerna I:297 och II:463 anföres följande.

Det är med tillfredsställelse, man konstaterar, att Kungl. Maj:t nu funnit tiden vara inne att i proposition till riksdagen föreslå en rad åtgärder, syftande till studiehjälp för högre undervisning åt landsbygdens ungdom. Därmed ha direkta förutsättningar skapats för undanröjande av en betydande orättvisa i vårt samhälle. Tillfredsställelsen skulle emellertid ha varit ännu större, om propositionen utformats så, att de ekonomiska utbildningshindren definitivt brutits för ifrågavarande ungdomsgruppers vidkommande.

Genom att de föreslagna stipendierna fixerats till för låga belopp, komma väsentliga hinder även i fortsättningen att upprepa sig för den ekonomiskt svagare delen av landsbygdens ungdom, i den mån denna önskar söka sig till den högre undervisningen.

Vid fastställandet av stipendiernas storlek har Kungl. Maj:t i vissa avseenden varit mindre generös än skolutredningen. Denna senare har utgått ifrån »att ett visst icke alltför ringa antal lärjungar skall kunna tilldelas så stora stipendiebelopp för läsår att hela eller större delen av inackorderings- eller resekostnaden kan betalas». Enligt propositionen skulle ingen elev komma att få hela kostnaden täckt av statsstipendiet.

Trots att skolutredningen beräknat medelinackorderingskostnaden för ifrågavarande elever till lägst 1 000 kronor per elev och år, föreslås i propositionen ett högsta stipendium av 675 kronor för samma tid. Detta belopp är lägre än det medeltal skolutredningen tänkt sig. I utredningens anslagsberäkningar har nämligen detta medeltal för stipendierna fixerats till 70 procent av totalkostnaderna. Då förutsattes emellertid, att en hel del elever till följd av den ekonomiska ställningen komma att bli tilldelade avsevärt lägre stipendiebelopp än det maximala. Då Kungl. Maj:t nu föreslår ett maximalbelopp motsvarande 67,5 procent av den beräknade medelinackorderingskostnaden och då det tydligen avses, att en glidande skala skall tillämpas vid stipendieutdelningen, kommer detta att innebära, att stipendiernas medeltal kommer att stanna långt under den nivå, som skolutredningen förutsatt.

I propositionen erinras om att vid anmälan av årets åttonde huvudtitel högsta stipendiebelopp åt elev vid folkhögskola eller yrkesskola förutsatts utgå med 75 kronor per månad. Samma belopp föreslås nu för den landsbygdsungdom, som för deltagande i högre undervisning är hänvisad till inackordering på skolorten.

Med anledning av de föreslagna stipendiebeloppen vid folkhögskolor och yrkesskolor har Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund i skrivelse till statsutskottets andra avdelning hemställt om att utskottet måtte föreslå riksdagen, att det maximala stipendiebeloppet vid dessa skolor måtte höjas till 100 kronor per månad. Som motivering härför anföres, att medelkostnaden för beivrandet av vinterkurs vid folkhögskola enligt av skolöverstyrelsen verkställd utredning uppgår till 100 kronor per elev och månad. Enligt förbundets mening borde hela denna kostnad för de mindre bemedlade och obemedlade elevernas vidkommande täckas av statsstipendier.

Skolutredningens beräkningar utvisa en något högre medelinackorderingskostnad å orter med högre undervisning, än vad skolöverstyrelsen i sin utredning kommit fram till för folkhögskolornas vidkommande. Enligt vår mening böra statsstipendiernas högsta belopp fixeras så högt, att inackorde-

ringskostnaden helt täckes. Dock måste en maximigräns fastställas. För den högre undervisningens vidkommande bör denna kunna fixeras till högst 1 000 kronor per läsår. Först om stipendiernas högstbelopp får denna storleksordning undanröjas de ekonomiska utbildningshindren för landsbygdens ungdom.

Vi äro medvetna om att gentemot det av oss föreslagna maximala stipendiebeloppet den invändningen kan resas, att landsbygdens ungdom härigenom kommer i en fördelaktigare ställning än den ungdom i städer och övriga tätorter, vilken söker sig till den högre undervisningen. Här bör emellertid erinras om att propositionen förutsätter, att en hel del ungdom jämväl från tätorterna skall bli delaktig av de stipendiemöjligheter, som nu skapas. Vidare är frågan om brytandet av de ekonomiska utbildningshindren för den ungdom i tätorterna, som inte beröres av de nu ifrågasatta åtgärderna, föremål för särskild prövning inom skolutredningen. Det förhållandet, att förslag till reformer på detta område komma att dröja ännu någon tid, är emellertid inget starkare argument mot att nu i ett sammanhang lösa frågan för landsbygdsungdomen jämte andra berörda kategorier. Dessa ungdomsgrupper ha nämligen så länge befunnit sig i undantagsställning, att ett litet förspår för dem vid reformprogrammets genomförande bara är att betrakta som en senkommen kompensation för lång väntan. Samtidigt som detta konstateras, finna vi det emellertid motiverat att även framhålla nödvändigheten av att utredningen om stöd för högre undervisning åt övriga ungdomsgrupper snarast måtte slutföras, så att proposition i frågan kan föreläggas riksdagen utan för lång tidsutdräkt. Men väntan på *en* reform får inte förluska genomförandet av en annan. Skolfrågorna måste bli föremål för radikala lösningar, allteftersom de föreläggas riksdagen för avgörande.

Beträffande elevernas resor mellan hemmet och skolorten vid läsårets början och vid dess slut liksom också vid jul- och påsklov är det vår uppfattning, att för helinackorderade obemedlade och mindre bemedlade elever ifrågavarande resekostnader helt böra bestridas av staten i form av tilläggsstipendier.

För elever, som dagligen resa mellan hemmet och skolorten, beräknar skolutredningen en medelkostnad av lägst 100 kronor per elev och läsår. I sitt yttrande tillstyrker statskontoret dessa resestipendier och framhåller, att de »kunna utgå med belopp, motsvarande högst den verkliga kostnaden i den mån denna överstiger 100 kronor för läsår». Gentemot detta har Kungl. Maj:t inte haft något att erinra.

Vi finna ingen anledning, varför resestipendier skola förvägras elever, vilkas samlade resekostnad under ett läsår inte uppgått till 100 kronor. Ej heller kunna vi ansluta oss till Kungl. Maj:ts förslag beträffande det kortaste avstånd mellan hemmet och skolorten, som skall vara avgörande för erhållande av resestipendium. Enligt vår mening bör ifrågavarande avstånd fixeras till 3 kilometer i stället för i propositionen föreslagna 5 kilometer. Måhända invändes här, att med denna kortare avståndsgräns även en del ungdomar i tätorterna kunna bli i tillfälle att erhålla resestipendium. I den mån vederbörande ha över 3 kilometer från hemmet till skola, måste det emellertid anses motiverat med resestipendium även här. Då propositionen i andra avseenden förutsätter, att ungdomar från tätorterna i vissa fall skola vara att betrakta som stipendieberättigade, reduceras värdet av de eventuella principiella betänkligheter, som skulle ta sig uttryck i ett hävdande av att det nu gäller att bryta de ekonomiska utbildningshindren enbart för ungdomen från den egentliga landsbygden.

Enligt vår mening böra stipendierna motsvara den verkliga resekostnaden med billigaste kommunikationsmedel. Med en sådan fixering bortfaller motiveringen för att, som i propositionen föreslagits, tillämpa en elastisk avståndsgräns med hänsyn till kommunikationsmöjligheterna. Likaså förutsätter vårt förslag ett slopande av 100-kronorsgränsen såsom kvalificerande för erhållande av resestipendium. Om någon minimigräns över huvud taget skall stipuleras, bör den fastställas till ett mycket lågt belopp.

I *motionerna I: 300 och II: 464* anföres beträffande förevarande stipendier i huvudsak följande.

I fråga om stipendierna har departementschefen uttalat sig till förmån för den av skolöverstyrelsen uppställda normen, att bidragen borde täcka den merkostnad som på grund av inackordering och resor uppstår för en landsbygdselev vid vistelse vid högre läroanstalt jämfört med en elev från skolorten. Inackorderingskostnaden beräknades av skolutredningen till lägst 1 000 kronor per läsår och lärjunge, men i propositionen har i anslutning till vissa över skolutredningens förslag avgivna yttranden stipendiebeloppet maximerats till 675 kronor per år och elev, en summa som torde utgöra ungefär två tredjedelar av lägsta tänkbara kostnad för inackordering. Med stipendier av högst denna storlek skulle således landsbygdsbarnens studier fortfarande vara förenade med betydande merkostnader jämfört med förhållandena inom eller i närheten av samhällen, där högre skolor finnas. Kretsen av den ungdom på landsbygden, som skulle ha möjligheter att bedriva högre studier, komme givetvis att vidgas, men fortfarande skulle de sämre lottade på landsbygden, t. ex. barnen i mindre jordbrukar-, hantverkar-, lant- och skogsarbetarhem, stå utanför möjligheterna till högre utbildning. Att förutom de nödvändiga kostnader för kläder, skolböcker o. s. v., som följa med barnens skolgång och som i och för sig äro svåröverkomliga för familjer med låga inkomster vare sig de äro bosatta på landsbygden eller i skolstäder, dessutom betala en tredjedel av inackorderingskostnaden, kommer att överstiga förmågan. Det torde för övrigt böra framhållas, att skolgången — även vid tillgång till den föreslagna stipendiehjälpen — medför högre kontanta utlägg för ett barn, som måste inackorderas, än ett barn, som kan bo hemma, och att svårigheterna att komma ut med kontanter äro särskilt stora bland landsbygdens lägre inkomstskikt.

Riktpunkten bör enligt vår mening vara att såväl på landsbygden som i städerna demokratisera utbildningsmöjligheterna, så att begåvningsurvalet icke blir beroende av föräldrarnas bostadsort eller ekonomi utan av de ungas inneboende egenskaper. Man måste därför beklaga — och här synes vår uppfattning överensstämma med departementschefens — att förslag ej också redan nu kunnat framläggas om studiehjälp till begåvade barn från ekonomiskt svagt ställda familjer i städerna. Även om det icke är och på grund av inackorderingskostnaderna icke kan vara riktigt, som ibland framhållits, att det skulle vara lika omöjligt för en stadsfamilj med små inkomster att hålla sina barn i högre skolor som för en familj på landsbygden i samma inkomstläge, kunna dock svårigheterna även för en stadsfamilj vara oöverkomliga, varför stöd i form av stipendiebidrag kan vara nödvändigt. Om man även av de fattigaste fordrar, att de ekonomiskt i mera avsevärd utsträckning skola bidra till barnens studiekostnader, kan det ur demokratisk synpunkt självklara kravet om ett rättvist begåvningsurval icke anses vara tillgodosett.

Den i vissa yttranden framskymtande farhågan, att studiebidrag till landsbygdens ungdom skulle medföra en alltför stor tillströmning till de teoretiska

studiebanorna, kunna vi icke tillmätta någon större betydelse. Först kan härvid anmärkas, att det ännu så länge rör sig om ett litet fåtal, som skulle få sina studier underlättade. Dessutom måste emellertid — och detta är det avgörande — tillträdet till den högre skolutbildningen regleras på annat sätt än genom geografiska och ekonomiska spärrar. Departementschefen har också ställt i utsikt åtgärder i syfte att skärpa fordringarna för tillträde till gymnasium. En annan invändning som ofta gjorts är att underlättandet av studier för landsbygdsungdomen skulle kunna bidra till landsbygdens avfolkning. Detta måste dock vara ett direkt misstag. Tvärtom torde en förbättring av studiemöjligheterna kunna bidra till att motverka dragningen till städerna. Många familjer skulle hellre stanna på landsbygden eller flytta dit, om de visste att utbildningsmöjligheterna för barnen äro något så när lika där som i städerna.

Enligt vår mening är det nödvändigt att redan från början avpassa de nu föreslagna studiestipendierna på ett sådant sätt, att även de som icke ha några större egna resurser att lita till kunna tillgodogöra sig desamma. Om detta skall kunna väntas bli fallet, torde maximum icke böra sättas lägre än det av skolutredningen angivna beloppet, nämligen 1 000 kronor per år. Det i propositionen föreslagna reservationsanslaget till stipendier åt lärjungar vid högre läroanstalter torde i anslutning härtill böra höjas med förslagsvis 100 000 kronor.

I *motionen II: 465* har anförts följande.

Skolutredningen synes ha utgått från ett högsta stipendiebelopp av omkring 1 000 kronor till bestridande av inackorderingskostnader, medan departementschefen förordat, att maximum för detta fall bestämmes till 675 kronor. Mot de principer, som legat till grund för departementschefens ståndpunktstagande, synes intet vara att erinra. Maximibeloppet förefaller dock vara för snävt begränsat. Ej så få elever, som i övrigt äro väl kvalificerade för erhållande av studiehjälp, skulle på grund av ekonomiska förhållanden ej kunna tillgodogöra sig densamma, varvid studiehjälpens syfte i viss utsträckning komme att äventyras. En höjning av maximibeloppet förefaller under sådana förhållanden befogad, och vi skulle helst ha sett, att skolutredningens förslag på denna punkt kunnat genomföras. Med hänsyn till kravet på återhållsamhet i statsfinansiellt hänseende finna vi oss dock böra stanna vid något mindre belopp och föreslå som maximum 800 kronor. Den i propositionen föreslagna kostnadsramen på denna punkt skulle vid genomförandet av vårt förslag ej nödvändigt behöva utvidgas, då jämkningar av stipendiebeloppen i övrigt synas tänkbara, men man ernådde större möjligheter till effektiv hjälp i vissa fall, där de ekonomiska förhållandena motivera desamma.

Slutligen har i *motionen II: 468* anförts i huvudsak följande.

Skolutredningen har konstaterat, att det vid de allmänna högre skolorna finns i runt tal 6 800 inackorderade och 14 000 dagligen resande lärjungar. Utredningen har vidare ansett, att av dessa elever »ett visst, icke ringa antal lärjungar skall kunna tilldelas så stora stipendiebelopp för läsår, att hela eller större delen av inackorderings- och resekostnaderna kan betalas, medan flertalet av de övriga stipendieberättigade lärjungarna skulle få så stora understöd, att dessa i regel täcka över hälften av kostnaderna».

Utredningen har beräknat inackorderingskostnaderna så lågt som 1 000

kronor per år och kostnaden för resor genomsnittligt till 100 kronor per elev och år. Slutligen har föreslagits, att stipendier av denna omfattning skola utdelas först efter tre år, sedan man provat sig fram genom successiv ökning.

Vi anse, att såsom minimikrav på detta område stipendier i hela den omfattning, skolutredningen slutgiltigt räknat med åt inackorderade och dagligen resande elever, skola utdelas snarast möjligt. Behovet härav är tillräckligt klart ådagalagt utan att tarva någon ytterligare utredning eller provotid.

Emellertid måste den av skolutredningen angivna genomsnittskostnaden för inackordering anses för lågt tilltagen. I motioner till 1943 års riksdag beräknades kostnaden härför till 1 200 kronor, och vi ha vid våra beräkningar av anslagsbehovet utgått från dessa siffror.

Skolutredningen har förutsatt, att 4 500 inackorderade och 4 700 dagligen resande elever skulle uppfylla villkoret om klar studielämplighet. Det på grundval härav beräknade beloppet skulle ökas med 30 procent för elevtillskottet från sådana, som icke förut haft möjlighet att fortsätta sin utbildning. Då emellertid också en viss behovsprövning förutsättes, räknar skolutredningen med att endast 70 procent av den beräknade totalkostnaden skall behöva uttagas.

Beräkningarna ha alltså till mycket stor del måst ske uppskattningsvis, och det förefaller sannolikt, att man underskattat den stimulans, som stipendierna komma att innebära för den studieintresserade, mindre bemedlade landsbygdsungdomen. Redan ett första försöksår kommer emellertid att ge besked härom — dock endast under förutsättning, att stipendierna under detta första år ges en sådan omfattning, att de verkligen möjliggöra studier för dem, som hittills varit förhindrade härtill av ekonomiska skäl. Trots att det av utredningen beräknade beloppet alltså sannolikt kommer att visa sig otillräckligt, ha vi, då det för närvarande icke är möjligt att fastställa medelsbehovet mera exakt, vid nedanstående beräkning endast föreslagit sådan ökning, som är betingad av att vi utgått från en högre genomsnittlig inackorderingskostnad.

Med användning av skolutredningens förutsättningar i övrigt skulle kostnaden för inackordering och resor sålunda bli:

Inackordering för 4 500 elever à 1 200 kronor	5 400 000	
Resor för 4 700 elever à 100 kronor	470 000	5 870 000
30 procent å 5 870 000		1 761 000
		<hr/>
		Totalkostnad 7 631 000.

Därav skulle enligt skolutredningens beräkningsgrunder anslagsbehovet endast bli 70 procent på grund av behovsprövningen, alltså i runt tal 5 340 000 kronor.

Utskottet.

Utskottet biträder i likhet med departementschefen skolutredningens förslag, att stipendier för bekostande av inackordering och dagliga resor tilldelas för studier lämpliga ungdomar från landsbygden. I fråga om vilka skolors lärjungar som skola vara berättigade att erhålla dylik studiehjälp ansluter sig utskottet till departementschefens förslag.

Beträffande normerna för tilldelning av stipendier har departementschefen funnit det lämpligt, att ett högstbelopp för läsår och lärjunge fixeras. Depar-

tementschefen har med utgångspunkt från att stipendier åt elever vid folkhögskolor och vid anstalter för yrkesundervisning i årets åttonde huvudtitel föreslagits utgå med ett högsta stipendiebelopp för högsta behovsgraden av 75 kronor för månad, ansett samma belopp, vilket vid högre läroanstalter för läsår innebure 675 kronor, böra bestämmas som maximum för de nu ifrågasatta stipendierna.

I motionerna I: 297 och II: 463 samt I: 300 och II: 464 har föreslagits för läsår ett högsta stipendiebelopp av 1 000 kronor, i motionen II: 465 av 800 kronor, i motionen II: 468 av 1 200 kronor och i motionen II: 225 av 2 000 kronor.

Utskottet får erinra därom, att innevarande års riksdag i anledning av ovan nämnda förslag om ett högsta stipendiebelopp av 75 kronor för månad åt elever vid folkhögskolor i sin skrivelse nr 8 anfört, att åtskilliga skäl talade för principen att helt obemedlade elever borde kunna få alla sina kostnader för genomgång av en folkhögskolekurs täckta genom stipendier, helt eller till väsentlig del av statsmedel. Riksdagen ansåg sig dock icke i detta sammanhang böra taga ställning till denna fråga, utan fann sig för närvarande böra godtaga de av skolöverstyrelsen föreslagna stipendiegrunderna att gälla för nästa budgetår. I fråga om stipendierna för elever vid anstalter för yrkesundervisning gjorde riksdagen motsvarande uttalande.

I anslutning till dessa uttalanden från riksdagens sida vill utskottet framhålla, att enligt utskottets mening starka skäl tala för den principen, att stipendierna för såväl teoretiska som praktiska studier för helt obemedlade studiebegåvade lärjungar från både landsbygden och städer eller andra tätorter avpassas så, att de i huvudsak giva full behovstäckning. Utskottet förutsätter därför, att samtliga stipendiefrågor av nu förevarande eller liknande slag (studiehjälp åt landsbygdens ungdom och ungdom från städer och andra tätorter, stipendier till elever vid folkhögskolor och anstalter för yrkesundervisning m. m.) om möjligt redan vid nästa års riksdag komma att lösas i överensstämmelse med den av utskottet sålunda angivna principen. I avvaktan härpå och för att redan vid innevarande års riksdag i viss mån tillmötesgå det ovan nämnda önskemålet vill utskottet förorda en jämkning i det av departementschefen åt ungdom från landsbygden föreslagna högsta stipendiebeloppet. För att giva den stipendieutdelande myndigheten önskvärd rörelsefrihet vid stipendieutdelningen anser utskottet att i särskilda fall, nämligen då det är fråga om helt obemedlade lärjungar, stipendiebeloppet bör kunna utgå med högst 800 kronor för läsår. Med den ståndpunkt utskottet sålunda intagit har utskottet biträtt det i motionen II: 465 — såvitt nu är i fråga — framställda yrkandet.

Emot departementschefens förslag om särskilt stipendium för resor till medellös lärjunge, som åtnjuter stipendium för inackordering, har utskottet icke funnit annat att erinra än att utskottet ifrågasätter, om icke även bidrag

till kostnader för resor under pågående termin må kunna givas genom stipendium i den utsträckning, som med hänsyn till omständigheterna i varje särskilt fall — däribland även hemmets avstånd från skolorten — kan befinnas rimligt. Utskottet vill i detta sammanhang framhålla, att såvitt utskottet kunnat finna departementschefen icke anslutit sig till statskontorets förslag att stipendium för resor må kunna utgå med belopp, motsvarande högst den verkliga kostnaden i den mån denna överstiger 100 kronor för läsår. Utskottet delar denna departementschefens uppfattning och anser sig därför sakna anledning att på sätt i motionerna I: 297 och II: 463 påyrkats göra något uttalande angående slopande av ovannämnda 100-kronorsgräns. Med hänsyn till det i nämnda motioner framställda förslaget om att stipendierna böra motsvara den verkliga resekostnaden med billigaste kommunikationsmedel vill utskottet framhålla, att man på nuvarande stadium, i avsaknad av alla erfarenheter på området, svårigen kan eller bör från riksdagens sida fixera några strikta regler för resestipendiernas utmätande. Vid den praktiska tillämpningen av denna stipendieform torde närmare klarhet komma att vinnas efter vilka grunder stipendierna lämpligen böra avpassas.

Utskottet förutsätter, att särskilt stipendium för resor för helinackorderad lärjunge i regel kommer att avse resor mellan hemorten och närmaste läroverksort, som erbjuder den speciella utbildning, lärjungen önskar ernå.

Vad departementschefen i övrigt föreslagit i fråga om stipendier till inackordering och resor har icke givit utskottet anledning till erinran. I detta sammanhang vill utskottet dock framhålla, att när det gäller att pröva sökandens egen eller föräldrarnas ekonomiska ställning, det synes lämpligt, att bestämmelse intages om att vid stipendieansökningen skall fogas avskrift av vederbörlig kronodebetsedel. Utskottet får vidare i anslutning till vad departementschefen i ämnet anfört understryka, dels att en skärpning av fordringarna för tillträde till gymnasiet synes böra tagas under allvarligt övervägande, i syfte att förhindra en alltför stark tillströmning till de teoretiska studiebanorna, dels ock att vid konkurrens mellan inbördes likställda sökande till stipendium företräde bör givas åt den, vars utbildning tager sikte på ett praktiskt yrke.

På grund av den ståndpunkt utskottet här intagit i fråga om stipendiebeloppets storlek torde det av Kungl. Maj:t för ändamålet äskade anslaget av 1 700 000 kronor böra ökas med 200 000 kronor till 1 900 000 kronor.

Stipendier till understöd av studier vid brevkolor eller skolor med kombinerad undervisning.

Skolutredningen har i sitt betänkande kap. IV givit en översikt över den undervisning, som här i landet bedrivs av brevkolor (korrespondensinstitut) och vid skolor med kombinerad skriftlig och muntlig undervisning. Av översikten inhämtas bland annat följande.

Undervisning genom korrespondens med real- eller studentexamen som mål lämnas av Hermods korrespondensinstitut, Malmö, och NKI-skolan, Stockholm. Vid den förra bygger undervisningen huvudsakligen på speciellt utarbetade studiebrev och utgöres endast i ett mycket obetydligt antal fall av kommentarer till läroböcker. Före examensprövningen anordnas muntliga preparandkurser, som äro tillgängliga för tidigare deltagare i brevundervisningen.

Undervisningen vid NKI-skolan bygger vad realskolestadiet beträffar på folkskolans sjätte klass. Kurserna äro uppdelade i fyra klasskurser i överensstämmelse med undervisningsplanen för rikets allmänna läroverk. Undervisningen försiggår genom lärobrev. Vid såväl realskole- som gymnasieundervisningen ha så långt möjligt vid statsläroverken använda läroböcker lagts till grund för undervisningen.

Kursavgifterna äro vid Hermods korrespondensinstitut enligt prospekt gällande från den 1 oktober 1942¹:

	Om betalning er- lägges kontant vid anmälningen	Vid avbetalning
	kronor	kronor
Fullständig realskolekurs på folkskolans grund utan franska	700: —	770: —
D:o med franska	760: —	835: —
Fullständig studentkurs på folkskolans grund, latinlinjen	{ lägst 1 150: — högst 1 275: —	{ lägst 1 265: — högst 1 405: —
D:o, reallinjen	{ lägst 1 195: — högst 1 265: —	{ lägst 1 315: — högst 1 390: —
Gymnasiekurs på realexamens grund, latinlinjen	{ lägst 680: — högst 875: —	{ lägst 745: — högst 960: —
D:o, reallinjen	{ lägst 735: — högst 845: —	{ lägst 805: — högst 930: —

För dessa avgifter erhåller lärjunge till respektive kurs hörande undervisningsbrev jämte viss övrig undervisningsmateriel, varjämte institutet förbinder sig att granska och rätta alla av lärjunge insända svar, lösningar och övriga arbeten, som höra till kursen. Kostnaderna för lexikon och skrivmateriel samt för porto å egna postförsändelser betalas utanför kursavgiften. Dock utlånas i mån av tillgång lexikon till alla kursdeltagare, som ej själva skaffat sig sådana. Lärjunge, som genomgår den frivilliga preparandkursen, erlägger särskild avgift för denna — 125 kronor för realexamen och 180 kronor för studentexamen. För i preparandkursen deltagande lärjunge tillkommer dessutom kostnad för resa från hemorten till Malmö och åter samt inackorderingskostnad i Malmö under 3 à 3½ månader.

¹ Sedan dessa uppgifter lämnats, ha kurserna något utvidgats, vilket medfört en viss höjning av priserna.

I NKI-skolans studieplan, tryckt år 1943, lämnas bland annat följande uppgifter om kurskostnader:

	Om betalning er- lägges kontant vid anmälningen kronor	Vid avbetalning kronor
Fullständig realskolekurs på folkskolans grund utan franska	640: —	704: —
Fullständig realskolekurs på folkskolans grund med franska	660: —	726: —
Fullständig studentkurs på folkskolans grund, latin- eller reallinjen	1 050: —	1 155: —
Studentkurs på realexamens grund, latin- linjen	<div> <div> </div> <div> </div> </div>	<div> <div> </div> <div> </div> </div>
D:o, reallinjen	<div> <div> </div> <div> </div> </div>	<div> <div> </div> <div> </div> </div>

För dessa kursavgifter tillhandahåller NKI-skolan lärobrev samt viss annan materiel — bland annat en del läroböcker — samt åtager sig granskning och rättning av insända uppgifter, svar och lösningar. I kursavgifterna inberäknas ej kostnaden för lexikon, skrivmateriel och porto å lärjunges egna postförsändelser.

Beträffande skolor med kombinerad korrespondens- och muntlig undervisning anför skolutredningen i huvudsak följande.

Hermodsinstitutets skolor, de s. k. robertsforsskolorna, voro vid början av vårterminen 1944 46, därav 17 i Västerbottens län, och det sammanlagda lärjungeantalet 829. Läsåret är uppdelat på en hösttermin (omkring 1 september—omkring 20 december) och en vårtermin (omkring 10 januari—omkring 10 juni), men man räknar med att lärjungarna även under ferierna i viss mån skola syssla med studierna. Under terminerna samlas lärjungarna varje helgfri dag i sin lokal för att under en studieledares uppsikt och handledning arbeta med sina undervisningsbrev. Studieledaren anställs och avlönas av institutet. Som studieledare anställas endast personer, som avlagt studentexamen, särskilt sådana, vilka avlagt dylik examen som Hermodselever.

I gynnsamma fall anses lärjungar efter sjätte klass i folkskolan kunna avlägga realexamen efter 2½ års studier; den sista terminen utgöres av en vid institutet i Malmö anordnad muntlig preparandkurs. Studierna må dock utsträckas upp till fyra år. Samtliga kostnader för en lärjunge fram till realexamen på 2½ år i en klass med tjugo elever uppgives till 2 000 kronor, vilka i regel inbetalas med 400 kronor i terminen. Taga studierna längre tid, betalas tilläggsavgift för varje termin. Om antalet lärjungar i en avdelning understiger 20, höjes terminsavgiften. Där lokaler avgiftsfritt ställas till förfogande, reduceras avgiften något. Nedsättning i terminsavgifterna ha i några fall medgivits.

NKI-skolans realskolor med kombinerad brev- och muntlig undervisning voro på landsbygden vid början av vårterminen 1944 51, därav 10 i Jämtlands län, och hade sammanlagt 849 lärjungar. Efter fastställt studieschema samt under fortlöpande kontroll av läraren på platsen arbeta sig lärjung-

arna i hemmet fram genom brevkurserna klass för klass. Den muntliga undervisningen omfattar i allmänhet 12 lektionstimmar i veckan, fördelade på tre veckodagar. Studieleddarna uppgivas i regel ha akademisk examen, men undantag finnas. Enligt institutets plan skall realexamen efter genomgången sjätte klass i folkskolan av »flitiga och begåvade lärjungar» kunna avläggas efter 2½ år. De som arbeta långsammare kunna obehindrat göra detta. Avgiften för en NKI-realskolekurs vid dessa skolor uppgives till 1 200 kronor. Lokalkostnader äro därvid ej inräknade, då de lokala skolstyrelserna avgiftsfritt upplåtit lokaler. Lärjungar, som ej hinna med kursen på 2½ år, erlägga tilläggsavgift per månad. Skolans styrelse har anslagit medel till stipendier åt mindre bemedlade studiebegåvade elever.

Av de uppgifter, som Hermodsinstitutet och NKI-skolan lämnat rörande föräldrarna till lärjungarna i skolorna med kombinerad undervisning, framgår, att det starkaste inslaget av lärjungar kommer från jordbrukar- och i viss mån även från arbetarhem.

Vid »Hälsingborgs samläroverk med kombinationsmetod» har kombinerad undervisning prövats sedan år 1929 för såväl realskole- som gymnasiekurser. För varje klass (ring) erfordras i regel deltagande i muntlig undervisningskurs på omkring 7 veckor, varunder svårare delar av lärokurserna genomgås. För hemarbetet får lärjungen enligt individuellt schema arbetsuppgifter för varje vecka. Lämpliga delar av hemarbetet utföras skriftligt och insändas för granskning. Arbetsanvisningarna till hemstudierna äro korta och likna ej vanliga undervisningsbrev.

Skolutredningen har föreslagit att ett begränsat antal statsstipendier under en övergångstid av tre år ställas till förfogande för elever, som studera per korrespondens i syfte att avlägga real- eller studentexamen.

Stipendium skulle tilldelas vederbörande för ett läsår i sänder såsom bidrag till kostnaderna för kursavgifter. Såsom förutsättning skulle gälla bland annat, att eleven vore bosatt på ort, där tillgång till undervisning vid statlig eller kommunal läroanstalt, ledande till lägst realexamen, icke finnes. Den som en gång erhållit stipendium skulle vara berättigad till fortsatt stipendium, givetvis under förutsättning att han med omsorg och framgång skötte sin utbildning och alltjämt med hänsyn till sina ekonomiska förhållanden fortfarande kunde anses vara i behov av studiehjälp. Stipendiebeloppet skulle icke vara maximerat i författningen men har tänkts i allmänhet böra utgå med så stort belopp, att största delen av kursavgiften därmed kunde betalas.

Skolutredningen har ansett att omkring 550 studielämpliga lärjungar skulle under nästa läsår beredas stipendier, året därpå — med hänsyn till rätten till fortsatta stipendier — det dubbla antalet och året därefter det tredubbla antalet. För nästa budgetår skulle 125 000 kronor ställas till förfogande i enlighet med följande kostnadsberäkning:

För realexamenselever	300 stipendier à 200 kronor	kronor 60 000
» studentexamenselever	100 stipendier à 200 kronor . .	» 20 000
» »robertsfors»-elever	150 stipendier à 300 kronor . .	» 45 000

Summa kronor 125 000.

Skolutredningen har framhållit, att stipendiebeloppen måste komma att variera allt efter de olika behov, som kunna föreligga hos olika lärjungar.

Skolutredningen har vidare anfört bland annat följande.

För genomgående av kurs, som enligt den stipendieutdelande myndighets mening belagts med oskäligen avgifter, böra stipendier icke erhållas. Möjlighet att komma i åtnjutande av här ifrågasatt stipendium bör förefinnas endast för sådan lärjunge, som påbörjat sina korrespondensstudier och som vid ansökan om stipendium kan uppvisa intyg från vederbörande brevskola (korrespondensinstitut), att han med största sannolikhet inom viss fastställd tid kan avlägga sin examen. Stipendierna fördelas bland de mest meriterade av dem, som uppfyllt detta krav, varvid hänsyn tages jämväl till lärjunges bostadsort och ekonomiska ställning. Stipendium synes böra utgå endast för studier vid sådan brevskola, som åtager sig, dels att under den tid, lärjunge före erhållande av stipendium studerar vid skolan, endast uttaga en låg av den stipendieutdelande myndigheten godkänd månatlig avgift, dels att, sedan lärjunges stipendieansökan beviljats, icke utkräva den del av kursavgiften, som motsvaras av statsbidraget, förrän examen avlagts. När detta skett, utbetalar statsverket efter rekvisition hela stipendiebeloppet direkt till brevskolan. Såsom särskilt villkor bör föreskrivas, att brevskolan skall åtaga sig att icke utkräva någon kursavgift vare sig av staten eller av lärjungen, för det fall att examen icke kunnat avläggas inom fastställd tid. Om lärjunge, som erhållit stipendium, i anledning av med läkarintyg styrkt sjukdom måste avbryta sina studier, bör dock staten kunna till brevskolan utbetala sin del av kostnaderna för den undervisning, lärjungen erhållit före avbrottet. Är av läkare styrkt sjukdom orsak till att lärjunge icke kunnat avlägga examen inom fastställd tid, bör beviljat stipendium kunna utgå efter examens avläggande. Till ansökan om stipendium av detta slag bör lärjunge foga — utom intyget från brevskolan — betyg från den skola, där han senast åtnjutit undervisning, samt av vederbörande skolledare eller av lärare i hemorten utfärdat intyg om arbetsförmåga och karaktärsläggning ävensom av kommunal myndighet eller två vederhäftiga ojäviga personer vitsordad redogörelse för den ekonomiska ställningen.

Beträffande frågan om ett statligt korrespondensinstitut anför skolutredningen följande.

Ett statligt korrespondensinstitut torde åtminstone för närvarande icke böra ifrågasättas. De starkaste skälen mot inrättande av ett sådant institut äro de ekonomiska. Härtill kommer, att det skulle ta flera år, innan ett nyinrättat statligt institut skulle kunna effektivt bedriva sin verksamhet. Ett omfattande förberedande arbete med uppgörandet av kurser och studiebrev bleve nämligen ofrånkomligt, och dessutom bleve det säkerligen förenat med stora svårigheter att finna personer, som behärskade korrespondensundervisningens metodik och teknik. Vi äro icke heller förvissade om att korrespondensundervisningen ännu nått sådan stadga, att staten lämpligen bör, åtminstone i större omfattning, ägna sig åt bedrivandet av denna verksamhet.

Skolutredningen har vidare ansett sig icke kunna förorda att anslag skulle anvisas till bidrag till lokaler för skolor av s. k. robertsforstyp.

Kollegiet vid högre allmänna läroverket i Umeå har i ett i propositionen (sid. 31 f.) återgivet yttrande ingående granskat de s. k. robertsforsskolornas möjligheter och svagheter. Det framhålles bland annat, att av de ursprungligen 18 eleverna i den första skolan av denna typ, den i Robertsfors, endast 8 vårterminen 1944 lyckats avlägga realexamen.

Statskontoret har ansett, att de av skolutredningen vid anslagsberäkningen angivna beloppen 200—300 kronor borde fastställas såsom maximibelopp.

Skolöverstyrelsen anför bland annat följande.

Om man i fråga om den allmänna stipendieverksamheten bör skapa garantier för att den skall nå ett urval av ungdom med studiebegåvning, så bör detta i än högre grad eftersträvas beträffande stipendietilldelning åt ungdom, som bedriver korrespondensstudier. Även om den kombinerade metoden i vissa hänseenden har sina fördelar framför studier enbart genom korrespondens, finns dock risken, att dessa skolor, som samlas under lärarens handledning, förväxlas med vanliga skolformer och lätt locka till sig barn, som ingalunda besitta nödiga kvalifikationer för att taga sig fram på en snabbare och svårare väg. Önskvärt vore också att vinna kännedom om den mängd av elever, som aldrig nå fram till examensresultat. Det har kommit till överstyrelsens kännedom, att folkskolelever redan efter genomgång av fjärde eller femte klassen lämnat folkskolan för att delta i korrespondensstudier, vilket ur flera synpunkter måste anses vara synnerligen olämpligt. För de elever, vilka icke fullfölja studierna fram till realexamen, kan följden av den avbrutna skolgången i folkskolan bli den, att de icke heller kunna erhålla avgångsbetyg från folkskolan. Enligt överstyrelsens mening böra därför stipendier för korrespondensstudier icke utdelas till elever, vilka ännu icke genomgått folkskolans sjätte klass.

Betänkligheter resa sig emellertid mot alltför stor omfattning av statens medverkan i fråga om denna studieform icke blott ur synpunkten av de pedagogiska resultaten. I diskussionen har också framkommit tvekan, i vad mån staten bör uppmuntra privata affärsföretag av korrespondensinstitutens typ. Det må erinras om de invändningar, som flerfaldiga gånger gjorts mot statens understöd åt enskilda skolor av vanlig form. Överstyrelsen har gendrivit dessa bland annat med det argumentet, att sådan skolrörelse, lämnad åt sig själv, i regel går med förlust. I detta fallet åter är frågan om stora, säkerligen vinstgivande företag. Staten torde kunna begära viss garanti mot att de kursavgifter göras för höga, som i sin tur komme att bestämma statsstipendiums storlek. Någon sådan garanti inrymmes ej i skolutredningens förslag. Det uttalas visserligen, att för genomgående av kurs, som enligt den stipendieutdelande myndighetens mening belagts med oskäligen avgifter, böra stipendier icke erhållas. Men då begreppet »oskäligen» icke utan sakkunnig inblick i korrespondensinstitutets affärsställning låter sig fastställas, torde man som villkor för tilldelning av stipendium nödgas uppställa, att stipendium må erhållas endast för kurs vid sådan brevskola, som är villig att genom en av centralmyndigheten utsedd expert lämna konfidentiell redogörelse för sin affärsställning åt sagda myndighet. Det särskilda villkor, som skolutredningen föreslår för tilldelning av stipendium, nämligen att vederbörande brevskola »skall åtaga sig att icke utkräva någon kursavgift, vare sig av staten eller lärjungen, för det fall att examen icke kunnat av-

läggas inom fastställd tid», bör infogas i författningsbestämmelserna. Sådana anledningar till avbrott kunna dock förekomma, att breviskolan måste medgivnas att uppbära skälig ersättning av lärjungen själv för den undervisning han åtnjutit. Avbrottets orsak bör provas av den stipendieutdelande myndigheten.

Departementschefen har för egen del anfört följande.

Korrespondensundervisningen torde haft en icke oväsentlig betydelse för att underlätta studiemöjligheterna för sådana ungdomar, som av ett eller annat skäl icke önskat eller kunnat genomgå högre skola. Att icke minst landsbygdens ungdom dragit fördel av denna undervisning synes säkert. Samtidigt med att man erkänner detta, får man emellertid akta sig för att på korrespondensundervisningen — vare sig denna uteslutande sker genom studiebrev eller i den kombinerade formen — ställa alltför stora förväntningar. Den har avsevärda nackdelar, och ersätta den vanliga undervisningen i högre läroanstalter kan den givetvis icke, lämpad som den är endast för ambitiösa ungdomar med förmåga till självständigt arbete. Å andra sidan är det uppenbart, att erfarenheterna från denna och liknande undervisningsformer ännu äro alltför begränsade, för att ett slutgiltigt omdöme redan nu skulle kunna fällas om deras värde. Sålunda torde de av kollegiet vid högre allmänna läroverket i Umeå lämnade uppgifterna — såsom kollegiet även självt påpekat — bygga på ett alltför litet material för att man på grundval därav skulle kunna draga några säkra slutsatser. De av kollegiet anförda siffrorna böra för övrigt kompletteras med den upplysningen, att i realexamen höstterminen 1944 godkändes 24 av de 26 i examen deltagande eleverna från s. k. robertsforsskolor. Ostridigt torde emellertid vara, att korrespondensundervisningen kan komplettera det övriga undervisningsväsendet och bidra till att jämnare fördela studiemöjligheterna över landet.

Såsom skolutredningen visat, blir korrespondensundervisningen i dess olika former betydligt kostsammare än den undervisning, som kan åtnjutas i högre läroanstalt på hemorten eller i dennas närhet. Erkänner man den som ett lämpligt led i vårt undervisningsväsen, följer därav som ett önskemål, att den för de ekonomiskt svagare ställda förbilligas. Förslag att i detta syfte bevilja statligt understöd åt privata korrespondensinstitut eller ock upprätta ett statligt dylikt institut avstyrkas av skolutredningen. På av denna angivna skäl biträder jag dess ståndpunkt. Likaså ansluter jag mig till skolutredningens och skolöverstyrelsens uppfattning, att rätt för korrespondensinstituten att själva anställa avgångsexamina åtminstone icke för närvarande bör beviljas.

Med anledning av motionerna I: 59 och II: 88 anvisade 1944 års riksdag (skrivelsen nr 368) ett anslag av 50 000 kronor till statsbidrag för anskaffande av lokaler för s. k. robertsforsskolor, d. v. s. enskilda realskolor med kombinerad korrespondens- och muntlig undervisning. Skolutredningen har däremot i sitt betänkande icke föreslagit något understöd i denna form. Utredningen har tvärtom framhållit svårigheten för staten att på ett tillfredsställande sätt kontrollera, att statsmedlen verkligen i första hand komma de studielämpliga lärjungar till godo, därest understöd beviljas i annan form än av direkta elevstipendier. Den åsikt, utredningen i detta hänseende uttalat, synes bekräftas av remissmyndigheternas yttranden, varvid, såsom jag redan framhållit, dock är att märka, att det ännu torde vara för tidigt att uttala något slutligt omdöme om denna skolforms effektivitet och värde. Den fort-

sätta utredningen av detta ärende synes mig emellertid ha givit så mycket vid handen, att jag för egen del icke kan förorda, att för nästa budgetår medel anvisas till statsbidrag för anskaffande av lokaler för enskilda skolor med kombinerad korrespondens- och muntlig undervisning.

Däremot biträder jag skolutredningens av skolöverstyrelsen m. fl. myndigheter tillstyrkta förslag om stipendier till lärjungar, vilka enligt korrespondensmetoden bedriva enskilda studier, som avslutas med examen under statlig kontroll, ävensom till lärjungar, vilka bedriva studier vid enskild realskola med kombinerad korrespondens- och muntlig undervisning på ort, där tillgång till undervisning vid statlig eller kommunal läroanstalt ledande till minst realexamen icke förefinnes. Med hänsyn till vad skolöverstyrelsen i ämnet anført bör dock stadgas, att sådant stipendium ej må tilldelas lärjunge, vilken ännu icke genomgått folkskolans sjätte klass eller inhämtat däremot svarande kunskaper. Jag biträder på så sätt skolutredningens förslag rörande storleken av här ifrågasatta stipendier, att jag finner stipendium böra utgå med högst 200 kronor per läsår för lärjunge, som bedriver enskilda korrespondensstudier för realexamen eller bedriver dylika studier för studentexamen, samt med högst 300 kronor per läsår för lärjunge vid enskild realskola med kombinerad korrespondens- och muntlig undervisning.

De kvalifikationer, som stipendiaterna böra äga, synas mig i stort sett vara desamma, som kunna krävas av dem, vilka skola erhålla stipendier till inackordering och resor.

De villkor, som skolutredningen föreslagit för erhållande och utdelande av stipendier av detta slag, synas mig garantera, både att endast studielämpliga komma i åtnjutande därav och att enskilda vinstintressen icke otillbörligt gynnas. Skolöverstyrelsen har på angivna skäl föreslagit, att stipendium må utgå endast för kurs vid sådan breviskola, som är villig att genom en av centralmyndigheten utsedd expert lämna konfidentiell redogörelse för sin affärsställning åt sagda myndighet. Den utdelande myndigheten torde dock med någorlunda stor säkerhet kunna avgöra, huruvida avgiften för en kurs är »oskälig» eller icke, och om vederbörande breviskola på anmodan icke vill minska den, synes det bli skolans sak att visa, att den verkligen är »skälig», innan stipendiet utdelas. Vad angår de enskilda realskolorna med kombinerad undervisning, torde det, därest stipendieverksamheten vid dessa skulle utsträckas avsevärt utöver vad som nu föreslås, bliva nödvändigt att som villkor för tilldelande av stipendier åt lärjungar vid sådana skolor stadga, att skolorna låta sig ställas under skolöverstyrelsens inseende. För närvarande synes emellertid detta icke behöfligt. Skolöverstyrelsen har vidare föreslagit, att i stipendiekungörelsen borde intagas en bestämmelse av innebörd, att vederbörande breviskola skall åtaga sig att icke utkräva någon kursavgift vare sig av staten eller lärjungen, för det fall att examen icke kunnat avläggas inom fastställd tid, varvid överstyrelsen framhållit, att sådana anledningar till avbrott dock kunna förekomma, att breviskolan bör medgivas att uppbära skälig ersättning av lärjungen själv för den undervisning, han åtnjuter. Vad överstyrelsen sålunda anført föranleder ingen erinran från min sida. Min ståndpunkt i fråga om villkoren för erhållande och utdelande av här ifrågavarande stipendier innebär således sammanfattningsvis, att jag biträder skolutredningens förslag, dock med vissa av skolöverstyrelsens uttalanden föranledda jämkningar.

Departementschefen har lämnat skolutredningens anslagsberäkningar utan erinran.

I *motionerna I: 297 och II: 463* har beträffande ifrågavarande slag av stipendier anförts följande.

De i propositionen föreslagna stipendiebeloppen för studier vid brevskorlor eller skolor med kombinerad undervisning äro allt för knappt tillmätta. Då i gynnsammaste fall realexamen i de s. k. robertsforsskolorna kan avläggas efter $2\frac{1}{2}$ års studier och då kostnaden härför belöper sig på ungefär 2 000 kronor, måste ett stipendium av 300 kronor för ett studieår anses vara mindre väl avpassat med hänsyn till de faktiska kostnaderna. Följden blir, att eleven eller dennes målsman får svara för en kostnad av cirka 1 250 kronor.

Bättre avpassat efter kursutgifterna är då det föreslagna stipendiet för sådana enskilda korrespondensstudier, som avslutas med examen under statlig kontroll. Men det räcker dock inte till. Om man på grundval av i propositionen lämnade uppgifter beräknar den rena kursavgiften för en fullständig realskolekurs till lägst 700 kronor och studietiden till $2\frac{1}{2}$ år, skulle eleven erhålla ett stipendiebelopp av 500 kronor. Beräknar man kursavgiften för en fullständig studentkurs (reallinjen) till lägst 1 195 kronor och studietiden till 5 år skulle stipendiebeloppet uppgå till 1 000 kronor. Till detta kommer ju emellertid, att vederbörande under studietiden måste ha sitt uppehälle.

Med hänsyn till detta anse vi det vara i hög grad motiverat, att stipendierna för obemedlade och mindre bemedlade fastställas till belopp, som svara mot de faktiska kursavgifterna. Detta bör gälla såväl för enskilda korrespondensstudier som kombinerad undervisning av här angiven karaktär. Självfallet förutsätter detta erforderlig kontroll gentemot missbruk. De i propositionen föreslagna kontrollåtgärderna torde dock härvidlag vara till fyllest.

I detta sammanhang vilja vi också framhålla, att tanken på upprättandet av ett statligt korrespondensinstitut inte får släppas ur sikte.

När det gäller utformningen av praxis för utdelandet av stipendier för högre undervisning, är det angeläget framhålla, att de beräkningsgrunder, som hittills tillämpats för folkhögskolornas och yrkesskolornas vidkommande, inte böra överföras till att gälla här berörda område.

Även i *motionerna I: 300 och II: 464* har frågan om stipendier för elever, som studera per korrespondens, berörts. Sålunda anføres i motionerna bland annat följande.

I yttrandena över skolutredningens förslag har från flera håll framhållits, att korrespondens- eller brevscoleundervisningen i och för sig samt även i kombination med muntlig undervisning är så att säga en nödfallsväg och icke att jämföra med vanlig regelbunden skolorundervisning. Detta är naturligtvis också riktigt, icke minst ur den synpunkten att denna undervisningsform ställer särskilt stora krav på lärjungarna, men därför bör man icke fränkänna korrespondensundervisningen dess värde. Vi äro angelägna att understryka korrespondensundervisningens stora betydelse därför att den öppnar en möjlighet för ett stort antal ungdomar att skaffa sig högre skolutbildning trots att de icke ha råd att anlita de vanliga skolorna. Detta förhållande kommer givetvis att fortfara även sedan staten börjat ställa studiestipendier till förfogande, då endast ett fåtal åtminstone

under överskådlig tid kan komma i åtnjutande av inackorderingsstipendier. Vi anse därför att korrespondensundervisningen bör verksamt främjas och uppmuntras från statsmakternas sida. I den mån så sker och staten därmed också får anledning att i erforderlig utsträckning övervaka undervisningen böra de mest påfallande bristerna kunna bortarbetas.

I propositionen har en viss tveksamhet kommit till uttryck när det gäller bidragen till elever som bedriva korrespondensstudier. Särskilda villkor ha också knutits till dessa bidrag, bland annat att stipendiaten skall ha uppnått sitt studiemål inom av föreståndaren för brevskolan i förväg uppgiven tid, dock med möjlighet att under vissa förhållanden överskrida denna. Det åsyftade studiemålet skall vara realexamen eller studentexamen. Har studiemålet uppnåtts först efter utgången av den angivna tiden, skall medgivande till utbetalning av beviljat stipendium likväl kunna lämnas, därest det styrkes antingen med läkarintyg att förseningen förorsakats av sjukdom eller med intyg av kommunal myndighet eller två vederhäftiga, ojäviga personer, att förseningen föranletts av annat giltigt skäl. Detta är som synes ganska rigorösa bestämmelser, som savitt vi kunna till icke ha sin motsvarighet på något annat studieområde. Låt vara att avsikten är att förhindra att de privatägda korrespondensinstituten skola kunna göra sig obehöriga vinster på stipendierna och att risken att få återbetala erhållna stipendier direkt åvilas vederbörande institut, så förefaller det dock som om andra kontrollmetoder skulle kunna tillämpas än att fordra viss examens avläggande inom i förväg bestämd tid. Bland annat bör här uppmärksammas det mycket vanliga förhållandet, att brevskoleelever icke ha tillfälle att uteslutande sysselsätta sig med studierna utan samtidigt även måste ägna sig åt förvärvsarbete. Det säger sig självt att studietiden i sådana fall måste bli längre än som annars kan anses normalt.

Huruvida stipendierna skola inskränkas endast till sådana brevskoleelever som bedriva studier med real- eller studentexamen som mål synes oss starkt kunna ifrågasättas. Det är t. ex. icke ovanligt, att korrespondensstuderande efter några års studier söka och vinna inträde i högre klasser vid läroverk för att där fortsätta studierna fram till den eftersträfvade examen. Det vore enligt vår mening oriktigt att vägra dylika studerande förmånen att erhålla stipendier som hjälp att bekosta korrespondensundervisningen. Vidare förekommer det i icke ringa utsträckning, att elever som ämna söka sig in vid fackskolor av olika slag förbereda sig för inträdet genom mången gång långvariga korrespondensstudier. Ofta fordras för inträde vid fackliga utbildningsanstalter exempelvis realexamen eller därmed jämförliga kunskaper. Med »därmed jämförliga kunskaper» brukar då avses, att eleven skall kunna genom intyg eller inträdesprov visa, att han innehar realexamens kunskapsinått i de för den fortsatta utbildningen viktigaste grundläggande skolämnen. Liknande exempel kunna åberopas i fråga om studentexamen. Behovet av stipendieunderstöd är naturligtvis icke mindre för en studerande som håller på att förvärva här antydd kompetens än för den som ämnar avlägga real- eller studentexamen. Med hänsyn till att departementschefen i annat sammanhang understrukt i propositionen, att företräde bör lämnas sådana studerande som efter de grundläggande studierna ha för avsikt att skaffa sig praktisk utbildning borde ju ovan angivna kategori snarast i första hand komma i fråga som stipendiater. En ändring bör således enligt vår mening vidtagas i de föreslagna grunderna för stipendier till korrespondensstuderande, så att viss examen icke uppställs såsom ovillkorlig fordran för stipendiums erhållande.

Vid skolor för enskilda korrespondensstudier och skolor av s. k. robertsfors- eller NKI-typ har i propositionen föreslagits, att stipendierna skola kunna utgå med respektive högst 200 och högst 300 kronor per läsår. För elever vid sistnämnda skolor torde detta stipendiebelopp få anses alltför knappt tillmätt i de fall då eleven icke bor på platsen utan, måste resa till och från skolan. Vi anse att stipendier för resor i dylika fall böra kunna utgå efter samma normer, som föreslagits för elever vid realskolor och gymnasier.

Slutligen vilja vi erinra, att 1944 års riksdag med anledning av väckta motioner anvisade ett anslag av 50 000 kronor till statsbidrag för anskaffande av lokaler för enskilda realskolor med kombinerad korrespondens- och muntlig undervisning. Departementschefen har emellertid icke upptagit något anslag för detta ändamål i propositionen. Då det torde vara önskvärt att möjlighet till dylika bidrag fortfarande finnes, vilket särskilt gäller skolor i mindre orter och med relativt lågt elevantal, vilja vi föreslå, att riksdagen även för nästa budgetår beviljar ett anslag för detta ändamål.

Slutligen anföres i *motionen II: 468* bland annat följande.

I propositionen föreslås, att stipendier skola utdelas endast till en ringa del av eleverna och endast med en mindre del av studiekostnaderna för dessa.

Vi anse det oriktigt med så stränga restriktioner på detta område, om man verkligen vill jämna vägen för studier åt landsbygdens ungdom. Enligt vår mening borde stipendiebeloppet för de mest behövande beräknas på grundval av hela studiebeloppet (enligt utredningen = 400 kronor per termin, d. v. s. 800 kronor per år). Även om man, såsom i fråga om de statliga och kommunala läroanstalterna, förutsätter, att endast två tredjedelar av korrespondensinstitutens elever skola visa klar studielämplighet, så återstå i alla fall enbart vid de s. k. robertsforsskolorna 1 140 elever. Med största sannolikhet kommer stipendietilldelningen åt elever i denna kategori att medföra en stark ökning av elevantalet, men även om man i detta hänseende håller sig till skolutredningens beräkningar, alltså en ökning med 30 procent, och förutsätter, att anslagsbehovet kan reduceras till 70 procent av totalkostnaden på grund av behovsprövningen, skulle resultatet bli:

1 140 stipendier å 800 kronor	kronor 912 000
30 procents ökning	» 273 600
<hr/>	
Total kostnad kronor 1 185 600.	

Anslagsbehovet 70 procent härav, alltså i runt tal 830 000 kronor.

Utskottet.

I likhet med departementschefen vill utskottet framhålla, att korrespondensundervisningen haft en icke oväsentlig betydelse för att underlätta studiemöjligheterna för sådana ungdomar, som av ett eller annat skäl icke önskat eller kunnat genomgå högre skola, samt att icke minst landsbygdens ungdom dragit fördel av denna undervisning. Kungl. Maj:ts nu föreliggande förslag avser att genom inrättande av särskilda stipendier för vissa lärjungar skapa förutsättningar för de ekonomiskt svagare ställda att bedriva studier vid breviskolor eller skolor med kombinerad korrespondens- och

muntlig undervisning. Departementschefen har i sådant avseende ansett stipendium böra utgå med högst 200 kronor per läsår för lärjunge som bedriver enskilda korrespondensstudier för realexamen eller bedriver dylika studier för studentexamen, samt med högst 300 kronor per läsår för lärjunge vid enskild realskola med kombinerad korrespondens- och muntlig undervisning. Enligt utskottets mening måste emellertid en viss smidighet i tilldelningen av understöden eftersträvas, varigenom större rättvisa kan uppnås i fråga om de föreliggande individuella fallen. Skolutredningen har för sin del föreslagit, att sådant stipendium, varom här är fråga, i allmänhet bör utgå med så stort belopp, att största delen av kursavgiften till korrespondensinstitutet därmed kan betalas. Utskottet anser i likhet med skolutredningen, att den stipendieutdelande myndigheten på detta område bör tilldelas en viss rörelsefrihet och förordar alltså, att någon maximering av stipendiebeloppen icke fastställs utan att dylika stipendier må utgå med omkring 200 respektive 300 kronor per läsår efter prövning från fall till fall. Utskottet har för sin del även funnit att goda skäl tala för att, därest en studerande avlägger examen på kortare tid än den beräknade — t. ex. realexamen på 2½ år i stället för på 3 år — han icke på grund härav bör få stipendiet reducerat utan komma i åtnjutande av samma förmåner som skulle hava utgått till honom för den längre studietiden.

Utskottet vill framhålla, att med de sålunda av utskottet förordade modifieringerna i Kungl. Maj:ts förslag tillgodoses även i viss utsträckning de i motionerna I: 297 och II: 463 samt II: 468 i förevarande avseende framställda önskemålen. Med hänsyn till att den nu ifrågavarande stipendieformen till en början måste få karaktären av en försöksanordning, anser sig utskottet icke kunna biträda det i motionerna I: 300 och II: 464 framställda förslaget, att viss examen icke uppställs såsom fordran för stipendiums erhållande. Erfarenheten torde framdeles få utvisa, huruvida det kan befinnas lämpligt och görligt att vidga området för utgivandet av stipendier av här ifrågavarande slag. Utskottet anser sig icke heller nu berett att taga ställning till det i sistnämnda motioner framställda förslaget om införande av stipendier för resor för elever, som bedriva studier vid korrespondensskolor. Även här torde ytterligare erfarenhet rörande stipendiesystemets verkningar först böra avvaktas. Den i motionerna I: 297 och II: 463 berörda frågan om upprättandet av ett statligt korrespondensinstitut är enligt utskottets mening ett mycket omfattande spörsmål, vilket står i nära samband med frågan huruvida och i så fall på vad sätt en statlig kontroll över korrespondensinstitutet bör införas. Utskottet anser sig icke för närvarande kunna taga ställning till detta spörsmål, men finner det önskvärt att verksamheten vid de enskilda korrespondensinstitutet följes med största uppmärksamhet.

I likhet med departementschefen har utskottet funnit övervägande skäl tala för att anslag för nästa budgetår icke anvisas till statsbidrag för anskaf-

fande av lokaler för enskilda skolor med kombinerad korrespondens- och muntlig undervisning. Utskottet avstyrker alltså bifall till det i motionerna I: 300 och II: 464 gjorda yrkandet om anvisande för ändamålet av ett anslag av 50 000 kronor.

Omförmälda motioner torde — i den mån de icke må anses besvarade med vad utskottet här ovan anfört — icke böra till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Emot vad departementschefen i övrigt under detta avsnitt anfört och föreslagit har utskottet icke funnit anledning till annan erinran än att det för ifrågakommande ändamål äskade anslagsbeloppet av 125 000 kronor synes böra — med hänsyn till att utskottet ansett att någon maximering av stipendiebeloppen icke bör fastställas — höjas med 10 000 kronor till 135 000 kronor.

Anordnande av kombinerad brev- och radioundervisning samt handledning av lärjungar vid sådan undervisning.

Skolutredningen har föreslagit anordnande av försök med kombinerad korrespondens- och radioundervisning i främmande språk vid folkskolor. Statsbidrag skulle kunna utgå till skoldistrikt för anställande av handledare under högst två lärartimmar i veckan, under förutsättning att antalet deltagande lärjungar uppgår till minst 3. Samarbete skulle ske med Radiotjänst, som skulle anordna två radiolektioner i veckan under vardera en halvtimme. Utredningen anför vidare bland annat följande.

Radiolektionerna böra utarbetas i viss anslutning till korrespondensbrev och i första hand inriktas på att inlära ett riktigt uttal. De böra ordnas så, att lärjungarna så långt möjligt kunna få delta aktivt, t. ex. så som ofta sker vid skolradions sånglektioner.

Vad beträffar den korrespondensundervisning, varom här är fråga, har den ett så intimt samband med radiolektionerna, att det vore synnerligen önskvärt med en enhetlig ledning av båda formerna av undervisning. Enligt vad vi inhämtat, är Radiotjänst villig att efter givna direktiv under ett eller två försöksår anordna en sådan kombinerad korrespondens- och radiokurs, som här ifrågasatts. Radiotjänst skulle således omhändervärd även själva korrespondensundervisningen, d. v. s. utarbeta och utsända erforderliga korrespondensbrev samt ombesörja granskningen av lärjungarnas skriftliga arbeten m. m. En sådan försöksundervisning bör givetvis stå under skolöverstyrelsens överinseende. Kursens pedagogiska uppläggning bör föregås av samråd mellan skolöverstyrelsen och Radiotjänst, varjämte Radiotjänsts skolradiosektion under försökstiden bör ha möjlighet att kontinuerligt samråda med såväl skolöverstyrelsen och statens vederbörande folkskolinspektör som den lokala skolläroverstyrelsen och handledarna.

Telegrafstyrelsen har meddelat, att radiostationen i Spånga skulle kunna disponeras för dessa försöksutsändningar.

Kostnaderna ha beräknats på följande sätt:

Radiotjänsts kostnader vid ett beräknat elevantal av 500 kronor	55 000
telegrafverkets kostnader	» 5 000
arvoden till handledare vid ett beräknat elevantal av 500 ..	» 21 250
<hr/>	
Summa kronor	81 250.

Departementschefen har för egen del anfört följande.

Förslaget om statsbidrag till kombinerad korrespondens- och radioundervisning i ett främmande språk för vissa lärjungar i folkskolan hör visserligen på sätt och vis samman med tanken på en treårig realskola, byggande på folkskolans sjätte klass. En undervisning av det slag, som skolutredningen räknar med, kan emellertid säkerligen bli till nytta, även om tanken på en treårig realskola icke skulle komma att förverkligas. För sådana folkskolelärjungar, som efter folkskolans avslutande önska fortsätta sin utbildning exempelvis genom brevundervisning, vare sig denna utbildning skall avslutas med någon examen eller blott avser en ytterligare påbyggnad, måste det vara av värde att redan före avgången från folkskolan ha fått vissa insikter i ett modernt språk. Som utredningen framhåller, kan det här blott bli frågan om klart studiebegåvade ungdomar.

Vad utredningen nu i första hand avser, är ett begränsat försök, som skulle kunna bli av värde för bedömandet av en sådan kombinerad brev- och radioundervisning i språk. I vad mån en dylik undervisning sedan bör utsträckas, bör bli beroende av de erfarenheter, som kunna vinnas av försöket.

Av skolutredningens framställning framgår, att radiotjänst har förklarat sig villig att anordna en försökskurs, avsedd för deltagare från ett visst begränsat geografiskt område. Enligt vad jag inhämtat, gör dock radiotjänst den reservationen, att det icke med full säkerhet kan garanteras, att den behöfliga apparaturen kommer att stå till förfogande.

Med hänsyn till vad här senast nämnts kan visserligen någon tvekan råda, huruvida redan nu medel böra beviljas till en sådan verksamhet, som här avses. Då det likväl förefinnes möjlighet för att den skall kunna komma till stånd redan under nästa budgetår, synes mig dock så böra ske. Jag biträder således skolutredningens förslag, att visst statsbidrag beviljas radiotjänst för anordnande av en kombinerad korrespondens- och radiokurs för nybörjare i främmande språk. Kursen torde böra stå under skolöverstyrelsens överinseende samt utarbetas och fullföljas i enlighet med av överstyrelsen givna direktiv. Likaså ansluter jag mig till förslaget om handledning av sådana folkskolelärjungar, vilka deltaga i dylik kurs. Till frågan om de för ändamålen erforderliga anslagen återkommer jag i det följande.

Beträffande anslagsberäkningarna har departementschefen förutsatt, att kostnaderna för Radiotjänsts och telegrafverkets arbete med ifrågasatt undervisning skola bestridas från ett reservationsanslag å 60 000 kronor samt kostnaderna för handledare från ett förslagsanslag å 20 000 kronor.

Ehuru enligt utskottets mening tvekan kan råda i fråga om de resultat, som kunna ernås genom en undervisning av här ifrågasatt slag, har utskottet likväl icke velat motsätta sig att ett begränsat försök göres på detta område. På grund härav tillstyrker utskottet, att för ändamålet anvisas de av Kungl. Maj:t äskade anslagen å 60 000 respektive 20 000 kronor.

Utskottet.

**Statsbidrag till inrättande av skolhem och till avlönande
av föreståndare vid dylika.**

Skolutredningen erinrar om tidigare förslag om inrättande av skolhem för lärjungar vid högre läroanstalter. 1927 års skolsakkunniga föreslog inrättande av fyra fristående statliga skolhem och en internatskola (Strängnäs). Skolöverstyrelsen hemställde år 1936 om inrättande av två statliga skolhem i Strängnäs, vilket förslag återupptogs i överstyrelsens utredning av år 1939. I denna uttalades också, att statsbidrag borde kunna utgå till upprättande av skolhem, vartill initiativet i varje särskilt fall ansågs böra utgå från ort, där sådant hem ansågs behövt.

Skolutredningen nämner vidare, att det i Växjö finnes ett skolhem för gymnasister och att i Skara och Luleå vissa förberedelser för inrättande av dylika träffats.

I fortsättningen redogör skolutredningen för skolhemsverksamheten inom folkskoleväsendet. Läsåret 1943/44 voro 31 skolhem i verksamhet. Enligt kungörelsen den 15 maj 1936 (nr 202) kan statsbidrag till skolhemsbyggnader och deras inredning utgå till skoldistrikt i hela landet med belopp, som Kungl. Maj:t i varje särskilt fall bestämmer. Till avlönande av föreståndarinnor för skolhem eller arbetsstuga utgår statsbidrag enligt samma grunder, som gälla för avlöning av folkskolornas lärarpersonal.

Efter att ha konstaterat, att höstterminen 1941 6 790 lärjungar vid de högre allmänna läroanstalterna voro hänvisade till inackordering, och uttalat, att antalet inackorderade lärjungar säkerligen komme att ökas, om de föreslagna studiestipendierna komma till stånd, framlägger utredningen följande förslag.

Från många skolorter ha klagomål framförts angående svårigheten att erhålla lämpliga inackorderingshem. Det torde därför vara nödvändigt, att staten på något sätt här ingriper, för att ett bättre förhållande skall kunna komma till stånd. Det synes oss då vara mest ändamålsenligt, att på skolorter med stort antal inackorderade lärjungar möjligheter skapas att uppföra skolhem. Initiativet härvidlag bör utgå från den trakt, där behov av skolhem för elever vid högre läroanstalter anses föreligga. Skall emellertid skolhemsverksamhet av detta slag komma till stånd, finna vi det vara ofrånkomligt, att statsbidrag utgår till kostnaderna för skolhemsbyggnaderna och deras inredning. Bidrag bör kunna utgå till såväl ny- som ombyggnad och med belopp, som Kungl. Maj:t i varje särskilt fall bestämmer. I de fall, där verkligt behov av skolhems uppförande kan påvisas och beslut om uppförande av lämpligt skolhem föreligger, torde omkring 75 procent av kostnaden böra utgå i statsbidrag. Då skolhemmen icke böra i alltför hög grad få karaktär av anstalt och skilda skolhem lämpligen böra uppföras för gossar och flickor, böra de i regel icke uppföras för ett större elevantal än 30. Kostnaden för uppförandet av ett nytt skolhem torde för närvarande uppgå till omkring 250 000 kronor, vilket belopp dock utgör en beräknad medelkostnad för hela landet.

Vem som skall ställa sig såsom huvudman för skolhem av här ifrågasatt slag måste få bliva beroende av olika lokala omständigheter. I

vissa fall kan det vara lämpligt, att ett landsting blir skolhemmets huvudman. I andra fall kan det vara mera ändamålsenligt, att skolhemmet tillhör en stads- eller landskommun eller en stiftelse.

För skolhemmets ledning och skötsel bör anställas en föreståndarinna. Åtminstone tills vidare bör hon avlönas efter samma grunder, som gälla beträffande avlöning av föreståndarinna vid av skoldistrikt inrättat skolhem för folkskolebarn, och statsbidrag bör utgå efter samma grunder, som för närvarande tillämpas beträffande sådan föreståndarinna. Övrig personal bör helt avlönas av huvudmannen. I särskilt av skolöverstyrelsen fastställt reglemente bör för varje skolhem bestämmas, hur stor personal som skall anses erforderlig.

I reglementet bör även den ungefärliga inackorderingskostnaden angivas. Några friplatser i egentlig mening för eleverna böra icke förekomma. De stipendiebelopp, som enligt vårt förslag skola komma vissa elever till del, böra emellertid, därest eleverna äro intagna i skolhem, inlevereras till detta. I vissa fall torde dessa stipendiebelopp komma att täcka hela inackorderingskostnaden. Elev, som erhållit statligt stipendium, bör ha företräde till inackordering vid skolhem framför elev, som icke erhållit sådant stipendium.

Skolutredningens förslag har tillstyrkts av *skolöverstyrelsen*, som därvid förordat vissa ändringar i fråga om detaljerna, men avstyrkts av *statskontoret*. *Länsstyrelsen i Falun* har uttalat tvekan i fråga om lämpligheten av att landstingen inträda såsom huvudmän för skolhem.

Departementschefen har för egen del anfört följande.

Behovet av skolhem för lärjungar tillhörande högre läroanstalter är allmänt erkänt. På många håll äro möjligheterna att få inackordering i familj små. För övrigt torde den fostran och vård, som ett skolhem kan skänka, i många fall vara överlägsen den som kan erhållas vid privat inackordering, särskilt om, som ej sällan är fallet, lärjungen bor på ett håll och intar sina måltider på ett annat. Ett skolhem i en stad torde också i viss mån kunna verka reglerande och normerande på priserna för inackordering. Erfarenheterna av skolhems- och arbetsstugeverksamheten vid folk- och nomadskoleväsendet ha varit goda, och detsamma uppgives om verksamheten vid gymnasisthemmet i Växjö. I likhet med skolutredningen och skolöverstyrelsen finner jag därför, att staten har all anledning att skänka en skolhemsverksamhet, avsedd för de högre läroanstalternas lärjungar, ett verkamt stöd.

En förutsättning för individuell omvårdnad och fostran av de i skolhemmet boende lärjungarna är emellertid, att platsantalet icke blir för stort. Jag delar skolutredningens principiella uppfattning, att antalet elever i varje skolhem helst icke bör överstiga 30. I likhet med utredningen vill jag dock icke avvisa möjligheten att anordna statsunderstödda skolhem med ett något större elevantal men anser, att maximum bör sättas vid omkring 40, när ej synnerliga skäl föranleda till annat. För gossar och flickor böra lämpligen skilda skolhem anordnas.

Jag ansluter mig till skolutredningens förslag, att statsbidrag må kunna utgå till kostnader för skolhemsbyggnader och deras inredning med belopp, som Kungl. Maj:t i varje särskilt fall bestämmer. Statsbidrag bör kunna

utgå såväl till nybyggnad som till inköp och ändring av äldre byggnad, som befinnas lämplig för skolhem.

Skolutredningen synes ha utgått från att föreståndare för skolhem bör vara kvinna. I vissa remissyttranden har emellertid framhållits lämpligheten av att föreståndarbefattningarna vid skolhem för gossar böra stå öppna även för män. Jag delar denna uppfattning. Beträffande föreståndares avlöning och pensionering har skolutredningen föreslagit, att i tillämpliga delar skola gälla de bestämmelser, som i sådant hänseende meddelats i fråga om föreståndarinna för av skoldistrikt inrättat skolhem för folkskolebarn. Det synes mig emellertid oegentligt att till nu ifrågavarande område utsträcka den speciella löne- och pensionsreglering, som genomförts för skolhemsföreståndarinnor vid folkskoleväsendet. Jag förordar, att statsbidrag må för ändamålet utgå med ett belopp av för år räknat 4 500 kronor. Beträffande statsbidrag till avlöning under sjukdom o. s. v. ävensom till avlönande i förekommande fall av vikarie torde det tills vidare få ankomma på Kungl. Maj:t att i varje särskilt fall besluta. Huvudmannens beslut angående tillsättande av föreståndare, till vars avlöning statsbidrag avses skola utgå, bör för prövning underställas skolöverstyrelsen eller i förekommande fall överstyrelsen för yrkesutbildning.

För verksamheten vid sådana skolhem bör, såsom skolöverstyrelsen föreslår, ett normalreglemente utfärdas. I anslutning härtill bör skolöverstyrelsen, respektive överstyrelsen för yrkesutbildning för varje skolhem fastställa ett reglemente med bestämmelser rörande hemmets personal, förvaltning och verksamhet, bland annat antal platser för inackorderade och ungefärliga inackorderingskostnader, samt instruktion för föreståndaren.

Jag biträder skolutredningens förslag, att statsstipendiat bör äga företräde till plats på statsunderstött skolhem, dock med den reservation, som skolöverstyrelsen uttalat, nämligen att bestämmelsen bör gälla endast nytillträdande inackorderade. Det torde kunna förväntas, att med dylika bestämmelser skolhemmen komma att inrymma dels sådana lärjungar, som själva betala hela inackorderingskostnaden, dels sådana, vilka få en mindre eller större del av kostnaden betald genom stipendium.

Till de läroanstalter, för vilkas lärjungar skolhem skola kunna anordnas med statsbidrag, böra, såsom skolöverstyrelsen föreslår, även höra enskilda läroanstalter under skolöverstyrelsens, respektive överstyrelsens för yrkesutbildning inående. Vad särskilt internatskolorna beträffar, är jag helt ense med skolöverstyrelsen, att de böra utnyttjas vid den verksamhet, som det här är fråga om. Här finnas ju redan institutioner, som utan större svårighet kunna inordnas i denna. Det ligger dessutom både i det allmännas och dessa skolors eget intresse, att de befrias från prägeln av rikebarnsskolor. Såsom skolöverstyrelsen framhåller, komma, om här föreliggande förslag godtagas, lärjungar vid dessa skolor att kunna erhålla stipendier till inackordering i samma ordning som andra högre läroanstalters. Också i fråga om anslag till skolhemsbyggnader och avlöning av föreståndare synas emellertid internatskolorna böra kunna komma i åtanke. Då förhållandena vid de olika skolorna äro synnerligen skiftande, torde några mer preciserade bestämmelser om formerna och grunderna för dylika statsbidrag icke vara lämpliga. Det bör få ankomma på Kungl. Maj:t att i varje särskilt fall pröva eventuella framställningar och utfärda de föreskrifter, som synas nödvändiga.

I sitt yttrande erinrar skolöverstyrelsen om att från dess sida sedan år 1936 föreligger ett förslag om inrättande av två statliga skolhem i Strängnäs.

Genomföras de här föreslagna åtgärderna med stipendier för inackorderade lärjungar och statsbidrag till nybyggnad för eller inköp och ändring av äldre byggnader till skolhem jämte statsbidrag till avlöning av föreståndare, torde skolhemsfrågan i Strängnäs enklast kunna lösas så, att de på detta sätt skapade möjligheterna utnyttjas.

I fråga om anslagsbehovet anför departementschefen följande.

Skolutredningen har föreslagit, att statsbidrag till iordningställande av skolhem för lärjungar vid högre läroanstalter i allmänhet skall utgå med omkring 75 procent av styrkta verkliga kostnaden. Statskontoret anser, att dylikt statsbidrag, därest det överhuvudtaget skall utgå, i likhet med vad som gäller bidraget till elevinternaten vid de centrala verkstadsskolorna, bör begränsas till högst 50 procent av anläggningskostnaden. För att skolhem för lärjungar vid högre läroanstalter skola komma till stånd torde emellertid ett större bidrag vara av nöden. Jag biträder därför på denna punkt skolutredningens förslag. Skolutredningen har räknat med att det föreslagna anslagsbeloppet, 450 000 kronor, skulle möjliggöra iordningställande av två nya skolhem samt dessutom i ett fall omändring och aptering till skolhem av redan befintlig lämplig byggnad. Jag ansluter mig till dessa beräkningar och förordar, att för ändamålet anvisas ett reservationsanslag av 450 000 kronor.

Då jag räknar med att två skolhem skola komma att vara i verksamhet under nästkommande budgetår, förordar jag, att till statsbidrag till avlöning av föreståndare vid dylika hem anvisas ett belopp av 9 000 kronor. Anslaget torde böra betecknas såsom förslagsanslag.

I motionerna I:297 och II:463 har beträffande departementschefens ifrågavarande förslag anförts följande.

Beträffande de föreslagna skolhemmen vilja vi ifrågasätta, huruvida det inte vore mest ändamålsenligt, att staten under uppbyggnadsperioden direkt inträde som huvudman för att sedermera eventuellt överlämna hemmen till landsting eller kommuner för drift i deras regi. Skall initiativet till upprättandet av skolhemmen överlämnas åt landsting, kommuner eller stiftelser, får man räkna med en allt för lång tidsperiod, innan programmet förverkligas.

Skolutredningen förutsätter, att »behov av skolhem kan sägas föreligga inom praktiskt taget alla län». I propositionen framhålles, att skilda skolhem för gossar och flickor böra anordnas. Det förestår följaktligen på detta område ett omfattande byggnadsprogram. Så fort materialsituationen medger, bör programmet förverkligas. Lämpligt är därför, att en generalplan över det faktiska behovet av skolhem upprättas och att planeringen av det samlade byggnadsprogrammet utan tidsutdräkt slutföres, så att det i sin helhet är klart för utförande i samma takt som materialtillgången inom byggnadsbranschen förbättras.

I skolhemmens styrelser är det angeläget att inte bara, som föreslagits, placera »för ungdomens fostran och undervisning intresserade personer». Det bör stipuleras, att ungdomen själv skall ha ett par representanter. För detta böra i första hand ledamöter i olika ungdomsorganisationers distriktsledningar ifrågakomma. Detta bör också kunna vara ett medel att föra skolan och den fria ungdomsföreningsverksamheten närmare varandra.

I motionen II: 465 anföres bland annat följande.

Av propositionen framgår, att länsstyrelsen i Falun i avgivet yttrande förklarat sig tveksam beträffande lämpligheten av att landstingen skola kunna stå som principaler för skolhemmen och förordat, att staten direkt inträder som huvudman. Likaså har nämnda länsstyrelse anført, att den finner det uppenbart, att, om hemmen skola drivas av annan än staten, driftbidrag bör utgå även i annan form än bidrag till avlönning av föreståndarinna. Vad länsstyrelsen anført om behovet av statligt driftbidrag utöver avlönning till föreståndare finna vi beaktansvärt. Med hänsyn till de stora kostnader, som för huvudmännen komma att bli förenade med såväl uppförandet som driften av skolhemmen, kan man näppeligen förvänta någon större aktivitet från de föreslagna huvudmännens sida. Även om vi finna driftbidrag utöver bidrag till avlönande av föreståndare sålunda motiverat, anse vi dock, att genomförandet av denna tanke tills vidare bör få anstå i avvaktan på större erfarenhet av skolhemsverksamheten. I syfte att underlätta inrättandet av skolhem finna vi det däremot önskvärt, att större statsbidrag till uppförandet och inredningen kunde utgå, och vi föreslå på dessa grunder, att det i propositionen föreslagna bidraget höjes från 75 till 85 procent och att det i propositionen beräknade reservationsanslaget höjes i proportion härtill.

Frågan om landstingen såsom huvudmän för skolhem upptages jämväl i motionerna I: 299 och II: 467, vari bland annat anföres följande.

Någon närmare motivering till att landstingen skola inträda som huvudmän för denna verksamhet angives icke. Skolutredningen framhåller härutinnan endast, att det måste bliva beroende av lokala omständigheter, vem som skall ställa sig som huvudman för skolhem av här ifrågavarande slag. I vissa fall kunde det vara lämpligt, att ett landsting blir skolhemmets huvudman. I vissa andra fall kunde det vara mera ändamålsenligt, att skolhemmet tillhörde en stads- eller landskommun eller en stiftelse.

Landstingens uppgifter på undervisnings område omfatta i första hand huvudmannaskapet för folkhög-, lantmannas- och lantushållsskolor ävensom centrala verkstadsskolor. Vid samtliga dessa skoltyper finnas elevinternat anordnade. Att förutsätta att landstingen därjämte skulle upprätta elevinternat vid andra skolor, beträffande vilka de icke hava någon som helst befattning, synes icke riktigt och skulle innebära en utvidgning av landstingens uppgifter till områden, som ligga vid sidan av deras egentliga verksamhet. Tendensen har under senare år gått i rakt motsatt riktning och syftat till att från landstingen avlasta sådana perifera uppgifter som icke hava anknytning till deras huvuduppgift, hälso- och sjukvården, och där deras organisatoriska medverkan icke är erforderlig. Det ligger sålunda fullt i linje med tidigare tillämpad praxis att i förevarande fall icke förutsätta landstingens medverkan, detta så mycket hellre som, att döma av propositionen, dessa icke haft tillfälle yttra sig över förslaget. I enlighet härmed bör ordet landsting utgå ur de förslag till kungörelser angående statsbidrag till berörda skolhem, som fogats till propositionen.

Med hänsyn till dessa skolhems stora betydelse för underlättande av landsbygdsungdomens utbildningsmöjligheter är det angeläget, att dylika hem utan större dröjsmål komma till stånd i erforderlig omfattning. Detta

torde, med hänsyn bland annat till därmed förenade kostnader, knappast kunna påräknas därest kommuner och stiftelser skola ensamma svara för huvudmannaskapet. Skäl tala därför för, att även staten bör kunna ställa sig som huvudman för här ifrågavarande skolhem. Närmast till hands ligger därvid, att staten åtager sig huvudmannaskapet för de skolhem, som knytas till skolor, för vilka staten själv närmast är att anse som huvudman. Med hänsyn till de bidrag av statsmedel, som utgå till de högre kommunala skolorna, och det inflytande staten i övrigt betingat sig över deras verksamhet, kan emellertid ifrågasättas, att staten bör kunna övertaga huvudmannaskapet även för skolhem, som knytas till sist berörda skolor.

Därest staten på sätt ovan antytts blir huvudman för skolhemmen, finge man en garanti för att dylika i erforderlig omfattning i första hand komma till stånd på de platser, där behovet är mest trängande. Några större svårigheter beträffande hemmens administration och förvaltning skulle därvid knappast behöva uppstå, då — liksom fallet är vid folkhög- och andra skolor med elevinternat — skolhemmens administration lämpligen kan knytas till den skola, för vars elever hemmet i första hand är avsett.

Utskottet anser i likhet med departementschefen det i hög grad önskvärt, att staten skänker en skolhemsverksamhet, avsedd för de högre läroanstalternas lärjungar, verksamt stöd. Enligt Kungl. Maj:ts förslag är det avsett, att landsting, annan kommun eller stiftelse skall inträda som huvudman för ifrågavarande skolhem. Skolutredningen har föreslagit, att statsbidrag till såväl ny- som ombyggnad av skolhem ävensom till hemmens inredning skulle utgå med belopp, som Kungl. Maj:t i varje särskilt fall bestämde, samt ansett att omkring 75 procent av kostnaderna borde bestridas av statsmedel. Departementschefen har anslutit sig till skolutredningens förslag. I motionerna I: 297 och II: 463 har ifrågasatts, huruvida det icke vore mest ändamålsenligt, att staten under uppbyggnadsperioden direkt inträdde som huvudman för att sedermera eventuellt överlämna hemmen till landsting eller kommuner för drift i deras regi. I motionerna I: 299 och II: 467 har yrkats, att staten åtager sig huvudmannaskapet för ifrågavarande skolhem. I motionen II: 465 har föreslagits, att statsbidraget skulle utgå med omkring 85 procent av de styrkta verkliga kostnaderna för skolhems iordningställande.

Enligt utskottets mening tala övervägande skäl för att skolhemmen få en lokal förankring, vilket försvåras om staten inträder som huvudman för hemmen. Utskottet ansluter sig därför till departementschefens förslag på denna punkt, varvid utskottet förutsätter, att det i regel blir landstingen som inträda som huvudmän, och kan icke biträda vad i ovannämnda motioner I: 297 och II: 463 samt I: 299 och II: 467 i detta avseende föreslagits. Utskottet har emellertid kommit till den uppfattningen, att det torde kunna ifrågasättas om inrättande av skolhem i önskvärd omfattning kan påräknas, därest de statsbidragsgrunder, som av skolutredningen och departementschefen föreslagits, godtagas. Många av de tänkta huvudmännen torde nämligen icke hava den ekonomiska bärkraft, att de kunna påtaga sig de icke oväsentliga utgifter, som komma att för detta ändamål falla på dem.

Utskottet.

Med hänsyn härtill och i betraktande av angelägenheten av att denna verksamhet i möjligaste mån befrämjas och underlättas anser utskottet sig böra föreslå, att statsbidraget fastställas att utgå med minst 75 procent av de styrkta verkliga kostnaderna för skolhemsbyggnader och deras inredning. Där särskilda skäl föreligga för utgivande av ett högre statsbidrag än det sålunda angivna anser utskottet, att åt Kungl. Maj:t bör inrymmas befogenhet, att bevilja dylikt bidrag upp till 90 procent av de styrkta verkliga kostnaderna. Med vad utskottet sålunda föreslagit torde motionen II: 465 — såvitt här är i fråga — få anses besvarad.

Det torde även kunna ifrågasättas om icke för underlättande av att skolhemsverksamhet i lämplig utsträckning kommer till stånd visst bidrag av statsmedel bör utgå även till driftskostnaderna vid skolhemmen. Utskottet förutsätter, att Kungl. Maj:t, efter utredning av denna fråga, tager densamma under övervägande och snarast möjligt för riksdagen framlägger det förslag, vartill en dylik utredning må giva anledning.

I motionerna I: 297 och II: 463 har framställts förslag om att i skolhemmens styrelser borde ingå representanter för olika ungdomsorganisationer. Utskottet är övertygat om att de blivande huvudmännen för skolhemmen i görligaste mån tillgodose i detta avseende framställda önskemål från olika organisationers sida. Med vad sålunda anförts, torde nyssnämnda motioner — såvitt här är i fråga — få anses besvarade.

Utskottet anser sig i frågans nuvarande läge böra biträda departementschefens förslag beträffande statsbidrag med ett belopp för år räknat av 4 500 kronor till avlönande av föreståndare vid skolhem. Utskottet vill emellertid framhålla, att det synes angeläget, att de ekonomiska betingelserna bli sådana att man som föreståndare erhåller för uppgiften väl kvalificerade personer. Med hänsyn härtill torde grunderna för detta statsbidrags utgående ävensom frågan om vilka kvalifikationer som lämpligen böra ställas på skolhemsföreståndarna, böra göras till föremål för närmare undersökning i samband med den av utskottet ovan föreslagna utredningen angående statsbidrag till driftskostnaderna vid skolhemmen.

På grund av utskottets ovan intagna ståndpunkt i fråga om reglerna för statsbidragets utgående till skolhemsbyggnader och deras inredning har utskottet ansett sig böra höja Kungl. Maj:ts för detta ändamål äskade anslagsbelopp från 450 000 kronor till 500 000 kronor. Till bidrag till avlönande av föreståndare vid skolhemmen torde för nästa budgetår böra i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag anvisas ett anslag av 9 000 kronor.

Vad departementschefen i övrigt under detta avsnitt anfört och föreslagit har icke givit utskottet anledning till erinran eller uttalande.

Studiehjälpens administration.

Skolutredningen har förutsatt, att det skulle ankomma på skolöverstyrelsen att handhava ifrågavarande stipendieverksamhet.

Skolöverstyrelsen har avstyrkt detta förslag och förordat, att nämnda

uppdrag skulle anförtros åt en särskild nämnd. *Studielånenämnden* har biträtt skolöverstyrelsens förslag.

Departementschefen förordar för egen del, att studielånenämnden skall tills vidare fungera såsom central administrativ myndighet beträffande stipendietilldelningen. För ändamålet borde den något utökas och få sitt kansli förstärkt. Med hänsyn härtill har departementschefen förordat en höjning av det till studielånenämndens verksamhet anvisade anslaget, för innevarande budgetår 9 000 kronor, med 15 000 kronor. För nämndens hittillsvarande verksamhet, avseende statens studielån, förordas därjämte en anslagshöjning med 1 000 kronor. Ifrågavarande anslag föreslås förden skull för nästa budgetår uppfört med $(9\,000 + 15\,000 + 1\,000 =) 25\,000$ kronor.

I motionerna I: 297 och II: 463 anföres ifråga om studiehjälpens administration följande.

Beträffande studiehjälpens administration ansluta vi oss till den föreslagna omorganisationen av studielånenämnden. Även i detta sammanhang är det emellertid ytterst angeläget, att ungdomen själv blir tillbörligt representerad. Lämpligt är att till den nya nämnden bland annat knyta representanter för olika riksungdomsorganisationer. Ett sådant arrangemang med ungdomar direkt knutna till stipendieverksamhetens utformning har sitt värde inte minst som ett korrektiv mot byråkratiseringstendenser. Det räcker inte med goda reformer. De måste också föras ut i livet på ett sätt, som svarar mot den anda, vilken besjälade lagstiftarna vid reformernas tillkomst.

I likhet med departementschefen har utskottet funnit det lämpligt att åt studielånenämnden överlämnas den centrala administrationen av studiehjälp i avseende på de olika slagen av stipendier. Departementschefen har förslagit, att nämnden härvid skulle något utökas och få sitt kansli förstärkt. Den omorganisation av nämnden, som på grund härav bleve behöfelig, har departementschefen ansett böra bliva föremål för ytterligare överväganden. Utskottet utgår ifrån, att den i motionerna I: 297 och II: 463 berörda frågan angående ungdomsorganisationernas representerande i nämnden därvid kommer att upptagas till omprövning. Med vad sålunda anförts torde dessa motioner — såvitt här är i fråga — få anses besvarade.

Utskottet.

Utskottet har icke funnit något att erinra mot att anslaget till studielånenämnden i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag för nästa budgetår uppföres med ett belopp av 25 000 kronor.

På sätt departementschefen föreslagit torde för försöksverksamheten med kombinerad brev- och radioundervisning skolöverstyrelsen och i fråga om ärenden rörande skolhem och därmed sammanhängande spörsmål skolöverstyrelsen respektive överstyrelsen för yrkesutbildning böra vara förberedande och övervakande myndighet.

Hemställan.

Under åberopande av vad utskottet sålunda anfört får utskottet hemställa,

I. att riksdagen må, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen II: 465 — såvitt den avser det högsta stipendiebeloppet —

a) till *Stipendier åt lärjungar vid högre läroanstalter* för budgetåret 1945/46 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 1 900 000 kronor;

b) till *Stipendier för studier genom korrespondens och vid enskilda realskolor med kombinerad undervisning* för budgetåret 1945/46 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 135 000 kronor;

c) till *Anordnande av kombinerad korrespondens- och radioundervisning* för budgetåret 1945/46 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 60 000 kronor;

d) till *Handledning vid kombinerad korrespondens- och radioundervisning* för budgetåret 1945/46 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 20 000 kronor;

e) till *Bidrag till inrättande av skolhem för lärjungar vid högre läroanstalter* för budgetåret 1945/46 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 500 000 kronor;

f) till *Bidrag till avlönande av föreståndare vid skolhem för lärjungar vid högre läroanstalter* för budgetåret 1945/46 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 9 000 kronor;

g) till *Statens studielån: Studielånenämnden* för budgetåret 1945/46 under åttonde huvudtiteln anvisa ett anslag av 25 000 kronor;

II. att motionerna I: 297 och II: 463, I: 300 och II: 464 samt II: 468 — i den mån de icke må anses besvarade med vad utskottet här ovan anfört — icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda;

III. att motionen II: 465 — såvitt den avser statsbidrag till skolhem — må anses besvarad med vad utskottet här ovan anfört;

IV. att motionerna I: 298 och II: 466, I: 299 och II: 467 samt II: 225 icke må av riksdagen bifallas.

Stockholm den 25 maj 1945.

På statsutskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit

från första kammaren: herrar *Johan Bernhard Johansson, Oscar Olsson, Pauli, Lindström, Gränebo, Sven Larsson, Bernhard Nilsson, Karl Andersson, Heiding, Gustaf Karlsson, Emil Petersson och Ragnar Bergh*; samt

från andra kammaren: herrar *Eriksson i Stockholm, Svensson i Grönvik, Ward, Daniels-son, Falla, Persson i Tidaholm, Pettersson i Dahl, Bergström, Wallentheim, Lindholm, Sejve och Hoppe*.

Reservationer:

1) av herr *Wallentheim*, som ansett,

dels att utskottets yttrande under rubriken »Stipendier till inackordering och resor» (s. 20) bort hava följande lydelse:

»Utskottet biträder — — — motsvarande uttalande.

I anslutning — — — utgå med högst 1 000 kronor för läsår.

Emot departementschefens — — — praktiskt yrke.

På grund — — — ökas med 250 000 kronor till 1 950 000 kronor.»;

dels ock att utskottets hemställan bort hava följande lydelse:

I. att riksdagen må, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag,

a) till *Stipendier åt lärjungar vid högre läroanstalter* för budgetåret 1945/46 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 1 950 000 kronor;

b) till *Stipendier* — — — 25 000 kronor;

II. att motionerna I: 297 och II: 463, I: 300 och II: 464, II: 465 samt II: 468 — i den mån de icke må anses besvarade med vad utskottet här ovan anfört — icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda;

III. att motionerna I: 298 och II: 466, I: 299 och II: 467 samt II: 225 icke må av riksdagen bifallas.

2) av herr *Lindström*.
